

IRKÇILIĞA VE HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE KARŞI AVRUPA KOMİSYONU (ECRI) TÜRKİYE RAPORU

(beşinci izleme dönemi)

Kabul tarihi 29 Haziran 2016

Yayımlanma tarihi 4 Ekim 2016

ECRI Secretariat
Directorate General II - Democracy
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

**IRKÇILIĞA VE HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE
KARŞI AVRUPA KOMİSYONU (ECRI)
TÜRKİYE RAPORU
(beşinci izleme dönemi)**

Kabul tarihi 29 Haziran 2016

Yayımlanma tarihi 4 Ekim 2016

*Bu belgenin bir çeviri metni olduğuna dikkatinizi çekmek isteriz. Tereddüt halinde,
İngilizce ve Fransızca dillerindeki özgün metinlere müracaat edilmelidir.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
ÖZET	9
BULGU VE TAVSİYELER	13
I. ORTAK KONULAR	13
1. İRKÇILIK VE İRK AYRIMCILIĞIYLA MÜCADELEYE İLİŞKİN MEVZUAT	13
- AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ (AİHS)12 No.LU PROTOKOLÜ	13
- CEZA HUKUKU	13
- ANAYASA HUKUKU	15
- MEDENİ HUKUK VE İDARİ HUKUK	15
- MİLLİ UZMANLIK KURUMLARI	17
2. NEFRET SÖYLEMİ	19
- SORUNUN KAPSAMI	19
- NEFRET SÖYLEMİNE MUKABELE	21
3. İRKÇI VE HOMOFOBİK/TRANSFOBİK ŞİDDET EYLEMLERİ	24
4. ENTEGRASYON POLİTİKALARI	27
- ÜLKE VATANDAŞI OLMAYANLAR İÇİN ENTEGRASYON POLİTİKALARI	28
- ETNİK, DİNİ VE DİLSEL AZINLIK GRUPLARI İÇİN ENTEGRASYON POLİTİKALARI ...	30
II. TÜRKİYE'YE ÖZEL KONULAR	34
1. DÖRDÜNCÜ DÖNEMDE YAPILAN TAVSİYELERİN TAKİBE ALINMASINDA ARA SÜREÇ	34
2. LGBT BAĞLAMINDA AYRIMCILIK VE HOŞGÖRÜSÜZLÜKLE MÜCADELE POLİTİKALARI	36
- VERİLER	36
- POLİTİKALAR VE MEVZUAT	36
TAKİBE ALINAN KONULARLA İLGİLİ ARA SÜREÇ TAVSİYELERİ	39
LIST OF RECOMMENDATIONS	41
BIBLIOGRAPHY	45

ÖNSÖZ

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Avrupa Konseyi tarafından kurulmuştur. ECRI, insan hakları alanında çalışan bağımsız bir izleme kuruluşu olup ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe ilişkin alanlarda uzmanlaşmıştır. Bu kuruluşun bağımsız ve tarafsız üyeleri, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle ilgili sorunları ele almadaki yetkinlikleri ve manevi ağırlıkları dikkate alınarak belirlenmiştir.

ECRI, yasal faaliyetleri çerçevesinde, ülke bazında izleme çalışmaları yürütür, bu çalışmalar sayesinde her bir üye Devletin ırkçılık ve hoşgörüsüzlük açısından durumunu inceler ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri ve teklifler oluşturur.

ECRI'nin ülke bazında izleme yaklaşımı eşit bir temelde tüm Avrupa Konseyi üye devletlerini kapsar. Çalışmalar 5 yıllık dönemlerde, yılda 9-10 ülkeyi ele alacak şekilde sürdürülür. Birinci dönem raporları 1998 sonu itibarıyla, ikinci dönem raporları 2002 sonu itibarıyla, üçüncü dönem raporları 2007 yılı sonu itibarıyla, dördüncü dönem raporları ise 2014 yılı başı itibarıyla sonuçlandırılmıştır. Beşinci dönem raporlarıyla ilgili çalışmalar da Kasım 2012'de başlamıştır.

Raporların hazırlanmasında temel alınan çalışma yöntemi, belgelerin incelenmesi, ilgili ülkenin ziyaret edilmesi, ardından da ulusal yetkililerle gizlilik esasına dayanan bir diyalogun oluşturulmasıdır.

ECRI'nin raporları soruşturma sonuçlarının ya da tanık ifadelerinin ürünü değil, çok çeşitli kaynaklardan elde edilen büyük miktarda bilgiye dayalı analizlerdir. Belgelerin incelenmesi, önemli sayıda ulusal ya da uluslararası yazılı kaynağı temel almaktadır. Ayrıntılı bilgi edinmek üzere bizzat yerinde yapılan ziyaretler ilgili mercilerle (resmi ve sivil) doğrudan temasa geçilmesini sağlar. Ulusal yetkililerle geliştirilen gizlilik esasına dayalı diyalog, bu yetkililere metinde yer alabilecek olan kimi maddi hataların düzeltilmesi amacıyla gerek gördükleri hallerde rapor taslağında değişiklik önermeleri imkanını da sunmaktadır. Bu diyalogun sonucunda, ulusal yetkililer eğer arzu ederlerse görüşlerinin ECRI'nin nihai raporunda ek olarak yer almasını talep edebilirler.

Ülke bazındaki beşinci dönem raporları tüm üye ülkelerde ortak olan dört konu üzerinde odaklanırlar: (1) Yasama ile ilgili konular (2) Nefret söylemi, (3) Şiddet, (4) Entegrasyon politikaları ve her bir ülkeye özgü bir dizi spesifik konu. Bu bağlamda, dördüncü izleme döneminde uygulanmayan veya kısmen uygulanan tavsiyeler ele alınacaktır.

Beşinci dönem bağlamında, raporda yer alan tavsiyeler arasından seçilen iki spesifik tavsiyenin öncelikle uygulanması talep edilmektedir. Bu raporun yayınlanmasını izleyen en geç iki yıl içinde ECRI, söz konusu spesifik tavsiyelere ilişkin gelişmeleri takibe alıp bir ara rapor süreci uygulayacaktır.

Aşağıdaki raporun sorumluluğu ECRI'ye aittir. Rapor, 17 Mart 2016 tarihi itibarıyla mevcut durumu kapsamaktadır; bu tarihten sonraki gelişmeler bu analizin kapsamına dahil edilmemiş, varılan sonuçlarda ve ECRI tarafından yapılan önerilerde dikkate alınmamıştır.

ÖZET

ECRI'nin Türkiye hakkında yayınlanan 10 Aralık 2010 tarihli dördüncü raporundan bu yana, bir dizi alanda ilerlemeler kaydedilmiştir

2013 yılında Ombudsmanlık Kurumu oluşturulmuş ve polisin yanlış davranışlarıyla ilgili soruşturmalar başlatılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu kurumun tavsiyelerinin uygulanmasının yaygınlaştırılmasına yardımcı olmuştur. 6 Nisan 2016'da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüne ilişkin Yasa Kabul edilmiştir. Yasa yalnızca bir insan hakları ve eşitlik kurumunun tesis edilmesini sağlamakla kalmamakta, ama aynı zamanda ilk kez kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı yasal mevzuatı içermektedir. Türkiye aynı zamanda Siber Suç Sözleşmesine Ek Protokolü de parlamentosundan geçirme sürecindedir.

Yapılan son açıklamalarda yetkililer ülkenin tarihsel azınlıklarıyla ilgili daha uzlaşmacı bir dil kullanmakta olup ülke halkının farklı grupları arasında dostluk ve barış ihtiyacını vurgulamaktadırlar. 2015 yılı ortalarına kadar devam eden Kürt barış sürecinin başlatılması şiddet eylemleriyle baş etmede ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır.

Suriye ile olan sınırını açma gibi olağanüstü bir jest sonucunda Türkiye dünyada en fazla sayıda mülteci barındıran ülke haline gelmiştir. Türkiye 2013 yılında Yabancılar ve Uluslar arası Koruma kanununu kabul ederek göçmenlerin ve mültecilerin ülkeye entegrasyonu ile ilgili yeni bir çerçeve belirlemiştir. Avrupa dışındaki ülkelerden gelen mülteciler hatırı sayılı sayıda kamu hizmetinden yararlanabilmektedirler. Göçmenlerin entegrasyonundan sorumlu yeni yetkili kurum yabancı düşmanlığının ve nefret söylemlerinin önlenmesinden sorumludur. Mülteciler için çalışma izni ile ilgili ikincil mevzuat Ocak 2016'da yayınlanmış olup, Roman Vatandaşlarla ilgili Ulusal Strateji belgesi uzun bir hazırlık süreci sonunda kısa bir süre önce tamamlanmıştır. Pek çok Kürdün yaşadığı güneydoğu bölgesinde, 2015 yılında güvenlik operasyonları yeniden başlayınca kadar geniş kapsamlı projeler yaşam koşullarını iyileştirmeye devam etmiştir. Kürdistan İşçi Partisi (PKK) militanlarının topluma yeniden entegrasyonuna ve azınlık dillerinin kullanılmasına yönelik yasal çerçeveler iyileştirilmiştir.

Bazı siyasi partiler LGBT sorunlarına el atmış ve çeşitli belediyeler genç LGBT bireylere koruma sağlamaya başlamışlardır. Polisin 2015 yılında İstanbul'da yapılan bir yürüyüşe güç kullanarak müdahalesine kadar her yıl düzenlenen LGBT Onur yürüyüşleri barışçıl bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

ECRI Türkiye'deki bu olumlu gelişmeleri memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, kaydedilen ilerlemelere rağmen bazı sorunlar endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Ayrıca bir önceki bölümde tarif edilen bazı büyük çaplı olumlu gelişmeler bu raporun kapsadığı dönem sona ermeden durmuş veya gerilemiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No.lu Protokolü Türkiye tarafından henüz kabul edilmiş değildir ve etnik köken, renk, dil, vatandaşlık, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dair nedenler bazı ceza hukuku maddelerinde yer almamaktadır. Nefret suçunun tanımı son derece dar bir biçimde yapılmış olup, homo/transfobik suç nedenlerinin ağırlaştırıcı bir unsur oluşturduğu konusunda da Türk Ceza Kanununda açık bir hüküm yoktur. Ayrımcılıkla mücadele yasasının bazı temel unsurları da ECRI tavsiyeleriyle uyuşmamakta olup yeni İnsan Hakları ve Eşitlik Yetkili Kurumu için son derece hayati bir ve gerekli bir özellik olan kurum bağımsızlığını sağlamamaktadır. Ombudsman kurumunun bağımsızlığı konusunda da endişeler devam etmektedir.

Nefret söylemi artmaktadır ve devletin üst düzey temsilcileri dahil olmak üzere yetkililerce nefret söyleminin giderek daha çok kullanılması büyük bir endişe kaynağıdır. Medyalarda tekrarlanan bu tür nefret söyleminin negatif etkileri toplumsal birlik beraberliğe zarar vermiştir. Bu tür söylemlere karşı güçlü bir resmi tepki gösterilmemekte ve çoğu nefret söylemi cezazsız kalmaktadır. Hatta nefret söylemi

mevzuatının hassas konumdaki grupları susturmak için kullanıldığı sonucuna varılmasına yol açan nedenler bile mevcuttur. Çeşitli medya organları etik standartlara uymamakta ve nefret söylemini yaygınlaştırmaktadır.

Türkiye’de ırkçı ve homo/transfobik şiddetle ilgili veri toplanmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının raporlarında bu tür yüksek sayıda nefret suçuna işaret edilmektedir. Son yıllarda pek çok LGBT birey ve özellikle de transgender birey ancak aynı zamanda diğer azınlık gruplarına mensup bireyler öldürülmüştür. Romanlara ve Kürtlere karşı çeşitli grup halinde saldırılar tespit edilmiştir. Kürt yanlısı Hakların Demokratik Partisine karşı çeşitli saldırılar gerçekleştirilmiş ve PKK’ya karşı güvenlik operasyonlarının yeniden başlaması yeni bir şiddet dalgasına yol açmıştır. Çok az sayıda LGBT mağdurlar yetkililere kendilerine yönelik nefret suçlarını bildirmektedir ve bu bireylerin pek çoğu polisten şiddet görmüş ve polis tarafından cinsel istismara hedef olmuşlardır. Polis aynı zamanda 2015 LGBT yürüyüşünü şiddet kullanarak dağıtmıştır. Pek çok nefret suçu iddiasıyla ilgili olarak yeterli soruşturma yapıldığına ve gerekli cezaların verildiğine dair bilgi bulunmayıp, kolluk kuvvetlerine karşı alınan disiplin tedbirleri ve kararları sınırlı sayıdadır.

Türkiye’nin entegrasyon göstergeleri sistemi bulunmadığından mevcut entegrasyon politikalarının etkisini değerlendirmek güçtür. Büyük gayretlere rağmen, hemen hemen 400.000 mülteci çocuğunun örgün eğitime erişimi bulunmamaktadır. 2015 yılı sonunda yalnızca 7400 mülteci çalışma izni alabilmiştir. Azınlık grupları, gazetecilerin tutuklanması da dahil olmak üzere, ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların devam etmesinden etkilenmektedir. Azınlık dil gruplarından çok sayıda çocuğun öğretim diliyle ilgili yeterli bilgisi bulunmamaktadır. Dini azınlık grupları yapısal ayrımcılığa maruz kalmaktadır ve pek çok Roman ve Kürt, kamu hizmetlerine erişimde sorunlarla karşılaşmaktadır. Romanlar arasında okula gitme ve resmi ilerde çalışma oranları düşüktür. Bu grupların %80’i gecekondularda oturmaktadır. Kürtlerin yaşadığı bölgeler hala en yüksek yoksulluk oranlarının olduğu bölgeler olup yerinden edilme ve yerinden edildikleri bölgelere dönüşle ilgili bir eylem planı henüz tamamlanmamıştır. 2015 yılında güvenlik hareketinin yeniden başlamasıyla durum çok ani bir şekilde bozulmuştur ve pek çok Kürt hak ve özgürlüklerinin ciddi bir şekilde kısıtlanmasıyla karşı karşıyadır.

LGBT bireylere karşı önyargı çok yaygın olup, ana akım siyaset bu bireylere sempati göstermemektedir. Bunun sonucunda LGBT bireyler ortada görünmeme eğilimi içindedirler ve gerek Ceza kanunu gerekse taslak ayrımcılık karşıtı kanun bu bireylere temel koruma sağlamamaktadır. Genç LGBT bireylere bu niteliklerini açığa vurdukları zor aşamada yardımcı olunmamakta ve pek çok LGBT birey kabadayılık, taciz ve ayrımcılık girişimlerine maruz kalmaktadır.

ECRI bu raporda, yetkililerden bir dizi konuyla ilgili tedbirler alınmasını istemektedir. ECRI bu bağlamda aşağıdakiler dahil olmak üzere bir dizi tavsiyede bulunmaktadır:

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 12 No.lu Protokolünü kabul etmeli ve ceza kanununu ECRI’nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesiyle uyumlu hale getirmelidir. Yetkililer süratle kapsamlı ayrımcılık karşıtı mevzuatı yürürlüğe sokmalı ve İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun tamamen bağımsız olmasını sağlamalıdır¹.

Tüm kademelerdeki yetkililer ve siyasi liderler nefret söylemlerini terk etmeli ve bu tür söylemlerin kullanımını yasaklayan davranış kurallarını benimsemelidir. Kolluk kuvvetleri hizmet kurumları personeline verdiği eğitimi yoğunlaştırmalı ve nefret suçlarının bildirilmesi, soruşturulması ve cezalandırılmasında iyileştirme sağlamak üzere hassas konumdaki gruplarla yuvarlak masa toplantıları düzenlemelidirler. Tüm hassas konumdaki grupları korumak üzere nefret söylemi mevzuatı kullanılmalı ve medyanın kendi kendini düzenlemesine yönelik uygulamalar güçlendirilmelidir.

¹ Bu raporun yayınlanmasını izleyen en geç iki yıl içinde ECRI, bu tavsiyeye ilişkin gelişmeleri takibe alıp bir ara rapor süreci uygulayacaktır.

Yetkililer tüm nefret kökenli hadiseleri kayıt altına almaya yönelik bir sistem oluşturmalı ve şiddet içeren nefret suçlarını kapsamlı bir biçimde soruşturmalıdır. Kolluk kuvvetleriyle ilgili disiplin ve yargı soruşturmalarıyla ilgili istatistikler yayınlanmalı ve yetkililer PKK'ya karşı sürdürülen operasyonlarda Kürt veya diğer sivillerin öldürülmemesini veya yaralanmamasını sağlamalıdır.

Yetkililer entegrasyonla ilgili bir stratejiyi ve eylem planlarını süratle tamamlamalı, bir dizi entegrasyon göstergesi oluşturmalı ve özellikle de mülteci çocukların okula devamıyla ilgili olarak, stratejinin uygulanması için mümkün olan tüm kaynakları seferber etmelidirler. Roman stratejisi uygulanmalı ve Kürtlerle Kürt barış projesi yeniden canlandırılmalıdır. Yetkililer azınlık dil gruplarından bütün çocukların öğretim diliyle ilgili yeterli yetkinliği kazanmalarını sağlamalı ve dini azınlık gruplarıyla ilgili yapısal ayrımcılık sona erdirilmelidir.

Kolluk kuvvetlerinden tamamen bağımsız bir koruma polisin ve diğer güvenlik kuvvetlerinin kötü muamelesiyle ilgili soruşturmaları yapma görevi verilmelidir*. Bu gibi durumlarda kolluk kuvvetleri ve disiplin organları da bu olaylarla ilgili etkili soruşturmalar yapmalıdırlar. Yetkililer son olarak LGBT bireylerin eşit muameleye tabi tutulma hakkını gerçekleştirmek için bir eylem planı oluşturup uygulamalıdır.

BULGU VE TAVSİYELER

I. Ortak konular

1. Irkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin mevzuat ¹

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)12 No.lu Protokolü

1. Türkiye, 4 Kasım 2000'de kabul edilen 12 No.lu Protokolü imzalamış ancak Parlamentosundan geçirmemiştir. Yetkililere göre protokolün Kabul süreci henüz devam etmektedir ve Avrupa Konseyinin 12 No.lu Protokolle ilgili olarak sürdüreceği bir bilinçlendirme kampanyası bu metnin parlamentoda kabulünü teşvik edecektir. ECRI bu protokolün kabulünün ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede hayati önem taşıdığı görüşündedir.

2. ECRI Türk Makamlarına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Protokolünü onaylamaya yönelik tavsiyesini tekrarlar.

- Ceza hukuku

3. ECRI dördüncü Türkiye raporunda, Türkiye'nin ceza kanununu, ECRI'nin ırkçılık ve ırkçılığa dayalı ayrımcılığa dair 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesiyle (GPR) uyumlu hale getirecek şekilde güçlendirmesine yönelik tavsiyesinin takibe alındığı, bir ara rapor süreci uygulaması ele alınmıştır. ECRI hali hazırda dört kez Türk mevzuatının söz konusu GPR ile ne derece uyumlu olduğunu incelemiştir. O nedenle bu dördüncü raporda sadece geriye kalan noksanlıklar ele alınacaktır.

4. ECRI Türk Ceza Kanununun (TCK) 216.1nci maddesinin, GPR No.7'nin Madde 18a'sıyla ilgili sadece kısmen uyumlu olduğunu mülahaza etmektedir. Bu madde kamuyu "sosyal sınıf, din, ırk, mezhep veya diğer kökenler nedeniyle" nefret duygularıyla kışkırtmayı söz konusu eylemin kamu düzenine tehdit oluşturması halinde suç olarak kabul etmektedir. Ancak, şiddete teşvik etmek ve ayrımcılık bu maddede belirtilmemektedir ve etnik köken, renk, dil, milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet aidiyeti maddede yer almamaktadır son iki neden için bakınız § 100. Ayrıca, kamu düzenine tehdit oluşturma şartı GPR No.7 ile uyumlu değildir.²

Aynı zamanda ayrımcılığa teşvikin suç sayılması tavsiyesi de, 6. Demokratikleşme paketinde madde başlığı "nefret ve ayrımcılık" olarak değiştirilen TCK Madde 122'de tam olarak kapsamamaktadır.³ Bu maddede dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanış, din, mezhep ve milliyet bazında nefret nedeniyle ayrımcılık yapmak suç sayılmaktadır. ⁴ Suça kışkırtmayla ilgili TCK Madde 39 genel maddesiyle birlikte, TCK Madde 122'de suça teşvikle ilgili bazı durumlar ele alınmaktadır. Ancak ayrımcılığa kışkırtma genellikle fiilen ayrımcılık yapılması gibi somut bir sonuç gerektirirken, ayrımcılığa teşvik bir sonuç suçu değildir.

¹ ECRI'nin 7No.lu Genel Politika Tavsiyesine (GPR) göre, "ırkçılık" terimi, ırk, renk, dil, din, milliyet veya milli veya etnik kökenin bir birey veya bir grup insanın aşağılanması için bir gerekçe oluşturması veya bir bireyin veya bir grup insanın üstünlük duygusu içine girmesi için bir neden oluşturması anlamına gelmektedir. "ırka dayalı ayrımcılık" ise, nesnel ya da makul bir gerekçesi olmaksızın, "ırk", renk, dil, din, milliyet veya milli veya etnik köken nedeniyle farklı muameleye tabi tutma anlamını taşımaktadır.

² Bu kaygı CERD 2009 § 14 ve CERD 2015: § 21'de de dile getirilmiştir.

³ 2 Mart 2014'te kabul edilen 6529 sayılı kanun. Karşılaştırın: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 2014a: § 45 ve 2014b: § 29.

⁴ Yeni metinle ilgili olarak bakınız: Avrupa Eşitlik Yasası Ağı (EELN) 2014a, 1633-TR-32-Türk hükümeti belirli kamu dairelerinde başörtüsü yasağını kaldırır ve diğerleri.

Ayrıca, sonuca yol açan nedensel ilişkinin ispatı güç olacağı gibi, bir kez daha belirtmek gerekirse, TCK Madde 122’de, etnik köken, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet saikleri yer almamaktadır⁵.

5. TCK Madde 216.2, “Sosyal sınıf, din, ırk, mezhep veya diğer köken” nedeniyle alenen aşağılanma, GPR No.7’yi ırkçı hakaretler ve karalama açısından kısmen karşılamaktadır. Ancak, renk, dil ve milliyet nedenleri yer almamaktadır ve TCK Madde 125’te, karalama ile ilgili hüküm, sadece ilaveten dahil edilmiş din ve inanç nedenlerine atıfta bulunmaktadır. Ayrıca her iki madde de sadece bireylere yönelik hakaret ve karalamayı içermekte, gruplara veya şahıslara yönelik hakaret ve karalamayı kapsamamaktadır.
6. Ceza Kanunu GPR No. 7’nin § 18c maddesinde tavsiye edildiği gibi, ırkçı nedenlere dayalı tehditleri⁶ açıkça suç saymamaktadır. Ayrıca Türk Ceza Kanunu yukarıda sayılan nedenlerle, bir grup şahsın, ırkçı amaçlarla, söz konusu gruba karşı üstünlük iddiasında bulunan veya bu şahısları değersizleştiren veya aşağılayan bir ideolojinin suç olarak kabul edildiği hükümler içermemektedir (GPR No.7nin. § 18d maddesi). Soykırım suçunun alenen inkar edilmesi ve benzer eylemler (GPR No.7nin. § 18e maddesi) Türkiye’de cezalandırılmamaktadır.
7. Türk yasaları ırkçı manifestolar taşıyan yazılı, resimli veya diğer malzemelerin alenen yayımlanmasını veya üretilmesini veya saklanmasını suç sayan genel bir hüküm içermemektedir (GPR No.7nin. § 18f maddesi). Bu tür malzemelerin sadece alenen dağıtımı TCK Madde 216 ve 125 uyarınca cezai işlem gerektirmektedir. Bununla ve daha önceki maddelerde belirtilen boşluklarla ilgili olarak yetkili makamların Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesine Ek Protokolü parlamentodan geçirmeye hazırladıkları bilgisini memnunlukla karşılar. Bunun gerçekleşmesi için, Protokolün ilgili hükümlerine göre, bir dizi suçu oluşturan bir mevzuatın yürürlüğe girmesi gerekecektir. Yetkili makamlar bu fırsattan yararlanarak, sadece siber suçla değil, her türlü ırkçı hakaretle ilgili olarak yukarıda belirtilen noksanlıkları giderebilirler.
8. TCK’nın 220. Maddesinde, suç işleme niyetiyle organize edilmiş grupların oluşturulması suç olarak kabul edilmektedir. TCK Madde 78.1’de ise, soykırım yapmak veya insanlığa karşı suç işlemek maksadıyla bir örgüt kurmak veya bu örgütün liderliğini sürdürmek suç olarak kabul edilmektedir. Ancak bu hükümler, herhangi bir ırkçı örgütün oluşturulması veya bu örgüte katılmanın suç kabul edilmesini öngören GPR No.7’nin § 18g maddesiyle tam olarak örtüşmemektedir. TCK’nın değişik 122.1b Maddesinde, kamu hizmeti yaparken, halka ürün satarken, halka açık bir hizmeti sunarken, bir şahsı işe alırken ayrımcılık yapmak veya bir şahsın düzenli bir ekonomik faaliyeti yapmaktan men etmek suç sayılmaktadır. Ancak bu madde GPR No.7’nin § 18h Maddesini tam olarak karşılamamaktadır çünkü TCK kamu görevi veya özel mesleğini icra ederken şahısların uyguladıkları tüm ayrımcılık türleri suç olarak kabul edilmemektedir. Örneğin istihdam konusu tam olarak kapsamamıştır.
9. TCK, 61.1inci Maddesinde mahkemelerin suçlunun amaç ve niyetlerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmesine rağmen, ırkçı veya homofobik/transfobik suç nedenlerini açık bir biçimde ağırlaştırıcı neden olarak belirtmemektedir (GPR No.7’nin § 21 maddesi). Bu açıdan ECRI nefret söylemiyle⁷ ilgili olarak kamuoyunda yapılan tartışmalara mukabele bağlamında sadece Ceza Kanununun ayrımcılıkla ilgili olarak Madde 122’sinde değişiklik yapılmış olmasını

⁵ Yetkili makamlar TCK Madde 122’nin açıklayıcı notunda “ırk” saikinin aynı zamanda ‘etnik köken’i kapsadığının açıklandığına işaret etmektedirler.

⁶ Tehditler genelde TCK 213.1nci Maddeye göre cezalandırılabilir ancak TCK 115.1’de bir şahsı dinini veya inancını açıklaması veya değiştirmesi için veya dinini veya inancını açıklamasını önlemek için tehdit etmek suç teşkil etmektedir.

⁷ Nefret Suçları Yasa Kampanyası Platformu 2013.

üzüntüyle karşılar⁸. Ancak nefret suçları sadece ayrımcılığı kapsamaz, tüm nefretten kaynaklanan suçları ve özellikle de ırkçı ve homofobik /transfobik cinayet ve fiziksel saldırı gibi en ağır suçları da kapsar. ırkçı ve homofobik/transfobik saiklerin herhangi bir olağan suçun ağırlaştırıcı nedenleri arasına dahil edilmesi nefret suçu yasalarının ve hassas konumdaki grupların etkili bir biçimde korunmasının temel unsurları olması nedeniyle (bakınız Madde §§ 47 ve takip eden maddeler) ECRI yetkilileri Ceza Kanununda bu açıdan değişiklik yapmaya hararetle teşvik eder.

10. GPR No.7'nin Madde § 22'sinde tavsiye edilenin tersine, Ceza Kanununun 20.Maddesinden, tüzel kişilerin Türk Ceza Kanununa göre sorumlu tutulamayacağı anlaşılmaktadır.

11. ECRI yetkili makamlara, ceza kanununu genelde 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesiyle uyumlu hale getirmelerini tavsiye eder. Bunu yaparken özellikle de (i) Madde 122,125 ve 126'daki ve ırkçılıkla ve homofobi/transfobiyle mücadeleye yönelik diğer tüm Ceza Kanunu hükümlerindeki yasaklanan nedenler arasına etnik köken, renk, dil, milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini dahil etmeli, (ii) Madde 126'daki, kamu düzenine yönelik tehdit olması şeklindeki kısıtlamayı kaldırmalı, (iii) homofobik/transfobik nedenlerin herhangi bir olağan suçu ağırlaştırıcı nedenler oluşturacağını açık ve net bir şekilde belirtmelidirler.

- **Anayasa hukuku**

12. ECRI son Türkiye raporunda, bireylere karşı özellikle dil, milliyet ve milli veya etnik köken nedenleriyle ayrımcılık yapılamayacağını Anayasaya dahil edilmesini tavsiye etmişti. ECRI yetkililerin anayasal reform önerilerini fırsat olarak değerlendirerek ayrımcılığa karşı koruma sağlanmasını açık ve net bir biçimde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına dahil etmeleri ve 10. Maddede yer alan ayrımcılık nedenleri listesinde değişiklik yaparak, sadece yukarıda belirtilen nedenleri değil, aynı zamanda cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini de bu listeye dahil etmeleri gerektiğini mülhaza eder. (bakınız GPR No.7'nin § 2 Maddesi ve bu raporun § 100 Maddesi).

- **Medeni hukuk ve idari hukuk**

13. ECRI son raporunda aynı zamanda Türk makamlarının kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı mevzuatı meclisten geçirmesini tavsiye etmişti (GPR No. 7'nin Madde (§§ 2'si ve 4 ila 17. Maddeleri). ECRI bu alanda büyük bir aşama kaydedildiğini memnunlukla karşılar. 2009⁹ yılında başlayan uzun bir yasa hazırlama sürecinden sonra ülke parlamentosu Türkiye Büyük Millet Meclisi, 6 Nisan 2016'da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasayı Kabul etmiştir. Söz konusu yasada sadece bir eşitlik kurumunun kurulması yer almaktaydı (bu hususla ilgili olarak bakınız aşağıdaki Madde §§ 24 ve müteakip maddeler). Ancak yasa aynı zamanda ilk kez kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı mevzuatı da içermektedir.

14. Ancak aşağıdaki maddelerde ECRI'nin üzerinde duracağı bazı noksanlıklar devam etmektedir. ECRI İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasaya etnik kökenin bir neden olarak dahil edilmesini olumlu bir gelişme olarak mülhaza ederken, ilk taslaktan cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet nedenlerinin çıkarılmış olmasını ve milliyet nedeninin hala mevcut olmayışından üzüntü duyar. Yasada doğrudan ve dolaylı ayrımcılık tanımları yer almaktadır (GPR No. 7'nin § 4 Maddesi) ve İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın Madde 7.1.f'sinde dezavantajlı gruplar için pozitif tedbirler yer almaktadır (GPR No.7'nin Madde (§ 5'i). İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı

⁸ Türkiye 2014a: §§ 11, 45 ve 60.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 2014b: §§ 13-16 ve 33.

yasanın 3. Ve 5. Maddelerine göre, yasa gerek kamu gerekse özel sektördeki tüm tüzel ve özel kişiler için geçerlidir ve GPR No.7'nin § 7 Maddesinde sıralanan bütün alanları kapsıyor şeklinde yorumlanabilir. Ancak GPR No.7'nin § 6 Maddesinde sıralanan tüm eylemleri içermemektedir; örneğin ayrımcılığa dolaylı olarak yardımcı olma dahil edilmemiştir.

15. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 11.ve 129.1nci Maddelerinde, Madde 10'daki eşitlik hakkının tüm kamu yetkilileri için bağlayıcı olduğu ve devlet memurlarının ve diğer resmi yetkililerin görevlerini Anayasaya uygun bir biçimde ifa etmeleri gerektiği belirtilmektedir ancak başka hiçbir maddede kamu makamlarına, GPR No.7'nin § 8 Maddesinde tavsiye edilen, eşitliği yaygınlaştırma şeklindeki ilave pozitif yükümlülüğü getirilmemektedir¹⁰. Kamu ihaleleri alanında da bu hususla ilgili bir hukuk yolu 4734 sayılı yasanın 10.9.e Maddesinde sağlanmamaktadır. Bu maddede mesleki davranışları nedeniyle bir suçtan hüküm giymiş ihale başvurusunda bulunanların (örneğin TCK Madde 122'ye göre), iş veya meslek ahlakına aykırı davranmış olanların veya kayıtlı oldukları oda tarafından mesleki faaliyetten men edilenlerin ihaleye dahil edilmemesi huşu yer almaktadır. Burada yine, kamu makamları, ihaleyi verdikleri, kredi sağladıkları veya diğer menfaatler sağladıkları tarafların bir ayrımcılık politikasını pozitif bir biçimde yaygınlaştırmasını sağlama yükümlülüğü altına sokulmamaktadır of (GPR No. 7'nin (§ 9 Maddesi).
16. GPR No. 7'nin § 10 Maddesi uyarınca, yasa tüm ayrımcılık mağdurlarının adli ve/veya idari dava açma hakkına kolaylıkla erişim sağlayabilmesini temin etmelidir. Türkiye'de ayrımcılık mağdurları mahkemeye başvurmada güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır çünkü adli yardım çok sıkı kriterlere bağlı olarak sağlanmaktadır ve adli yardım süreci bir ila iki yıl sürebilmektedir¹¹. Ayrıca, kısa bir süre öncesine kadar sadece bir kamu makamınca yapılan ayrımcılıkla ilgili olarak, hak ihlallerinin sona erdirilmesi için ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele konusunda uzmanlığı olan bir kuruma (Ombudsmanlık Kurumu) veya Ulusal İnsan Hakları Enstitüsüne şikayette bulunulabilmekteydi. O nedenle ECRI İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasa uyarınca İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, bakınız: Madde §§ 24 ve müteakip maddeler) oluşturulmasını doğru yolda atılmış bir adım olarak değerlendirmektedir. Söz konusu kurumun Başkanı arabuluculuk yetkileri kapsamında tazminat ödenmesini tavsiye edebilmektedir (bakınız: aşağıdaki § 25 Maddesi).
17. İş Kanununun 5. ve 20.2nci maddeleri ayrımcılık davalarında ispat yükümlülüğünün paylaşılmasına ilişkin kurallar içeren yegane maddelerdir. Bu da GPR No.7'nin § 11 Maddesiyle örtüşmemektedir. GPR No.7'nin § 11 Maddesinde bu kuralın tüm ayrımcılık vakalarında uygulanması tavsiye edilmektedir. Bu noksanlık İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın 21. Maddesinde de giderilememektedir çünkü bu maddenin sadece İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun uygulamalarıyla sınırlı olduğu ve mahkemelerde görülen davalar için geçerli olmadığı anlaşılmaktadır.
18. İş Kanununun 5.6nci Maddesinde ayrımcılık mağdurlarına tazminat ödenmesi yer almaktadır¹². Ayrımcılığın İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasayla ve diğer yasalarla da yasaklanmış olmasına rağmen, gerek bu yasaların gerekse Borçlar Kanunu hükümlerinin iş kanunu kapsamı dışında ayrımcılık mağdurlarına tazminat ödenmesi için kullanıldığına dair bir bilgi yoktur¹³. Aynı

¹⁰ İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın Madde 3.3 ve 4'ünde de eşitliği yaygınlaştırmaya yönelik bu tür pozitif bir yükümlülük yer almamaktadır.

¹¹ Avrupa Eşitlik Ağı (EELN) 2014a: özellikle sayfa 143; EU 2015: 68. Bunun sonucunda da ayrımcılık karşıtlığına dair içtihatlar son derece sınırlıdır.

¹² 2015 yılında cinsel yönelimi nedeniyle bir futbol hakeminin görevine son verildikten sonra kendisine tazminat ödenmişti, Dailysabah.com 2015a.

¹³ Avrupa Eşitlik Ağı (EELN) 2014a : Madde 18 ve müteakip maddeler ve Madde156.

zamanda İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasada, tazminat ödenmesiyle ilgili olarak mahkemede kullanılacak özel hükümler de bulunmamaktadır (GPR No.7'nin § 12 Maddesi). § 16'da belirtildiği gibi, yasada sadece İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Başkanının arabuluculuk yetkileri kapsamında tazminat ödenmesini tavsiye edebileceği belirtilmektedir Madde 18.3).

19. İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın Madde 9.1e'si uyarınca, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu mevzuatı izleyip değerlendirecek ve yetkili makamlara bu bağlamda önerilerde bulunacaktır (GPR No.7'nin § 13 Maddesi). Yasal metinlerin ayrımcılığın yasaklanmasına uygunluğunun denetlenmesine ilişkin yasal araçlar bakımından, yetkili makamlar aynı zamanda bireylerin Anayasa Mahkemesine başvuru hakkına da atıfta bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 148.1nci Maddesine göre, Anayasa Mahkemesi yasaların ve kararnamelerin anayasaya uygunluğunu inceleyebilir. Böylece Anayasa mahkemesi bu tür hükümlerin yetkili makamlar ve bireyler için bağlayıcı ve anayasal bir hak olan eşitlik hakkının ihlal edilip edilmediğini belirleyebilir (Anayasanın 10. Ve 11.2nci maddeleri) ¹⁴. Ancak ne bu hükümde ne de İş Kanununun 5.1nci Maddesinde, bireysel veya toplu sözleşmelerde yer alan ayrımcılık içeren hükümlerin GPR No. 7'nin § 14 Maddesinde tavsiye edildiği gibi yok hükmünde sayılacağı açık ve net bir şekilde belirtilmemektedir. Yetkililere göre, bu sonucu elde etmek için Medeni Kanunun 23. Maddesinden yararlanılabilir. Ancak bu konuda bir içtihat bulunmamaktadır.
20. Anayasanın 68.4 Maddesi ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetlerinin eşitlik ilkesine aykırı olamayacağını belirtir ve siyasi partilerin ırkçı amaçlar gütmelerini yasaklar. Ancak, Anayasanın 68.4 Maddesindeki ilkelerin ihlali durumunda Anayasa Mahkemesi GPR No.7'nin §§ 16 Maddesinde tavsiye edildiği gibi, siyasi partiye verilen devlet yardımının tamamen veya kısmen kesilmesine ve hatta partinin kapatılmasına karar verebilir. Derneklerle ilgili duruma gelince, Medeni Kanunun 89. Maddesinde, kuruluş maksatlarının "yasalara ve ahlaka uygun olmaması halinde" derneklerin Savcının talebi üzerine mahkeme kararıyla kapatılabileceği belirtilmektedir. Bu durumun Anayasanın 10. Maddesinde yer alan anayasal eşitlik hakkını da kapsayacağı varsayılabileceğinden, uygun bir biçimde uygulanması halinde Medeni Kanunun 89. Maddesinin, GPR No.7'nin §§ 17 Maddesindeki tavsiyeyle uyumlu olduğu izlenimi edinilmektedir. Ancak burada, GPR No.7'nin §§ 16 Maddesinde tavsiye edildiği gibi, ırkçı derneklere kamu parasal yardımının kesilmesi yönünde açık ve net bir yükümlülük olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır.
21. Ayrımcılığa karşı medeni kanunun ve idari mevzuatın sağladığı korumanın daha pek çok iyileştirmeyi gerektirmesi nedeniyle, ECRI yetkilileri İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasayı, ayrımcılık mağdurlarına azami koruma sağlayan GPR No.7'de yer alan uluslar arası standartlara tam olarak uygun hale getirmeye teşvik eder (Aşağıdaki § 27 Maddesindeki tavsiyeye bakınız) ¹⁵.
- **Milli uzmanlık kurumları**¹⁶
22. ECRI son raporunda yetkili makamların GPR No. 2'de yapılan tavsiyelere uygun bir biçimde, özel olarak ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele görevi verilecek bir kurum oluşturmalarını kuvvetle tavsiye etmişti. O tarihten beri bu alanda çeşitli

¹⁴ Ancak hukuk uzmanları bu prosedürün siyasi partilerin azınlıkların var olduğunu açıklamalarını yasaklayan yasa maddelerinin potansiyel olarak ayrımcı karakterinin ve Türk dili ve kültüründen farklı dil ve kültürlerin korunması, geliştirilmesi veya yaygınlaştırılmasının ele alınması sonucuna yol açmadığına işaret etmektedirler 2820 sayılı Siyasi partiler yasasının 81.Maddesi) , Avrupa Eşitlik Ağı (EELN) 2014a: 167.

¹⁵ EU 2015: 5. ile aynı satırda

¹⁶ Ulusal seviyede, özellikle ırkçılıkla, yabancı düşmanlığı ile antisemitizmle, hoşgörüsüzlükle ve etnik köken, renk, milliyet, din ve dil tabanlı ayrımcılıkla (ırka dayalı ayrımcılık) mücadeleden sorumlu bağımsız yetkili kurumlar.

kurumlar oluşturulmuştur. Ombudsmanlık kurumu 16 Haziran 2012'de kabul edilen 6328 sayılı Kanunla oluşturulmuştur. Bu kurum, eşitlik hakkı ihlalleri de dahil olmak üzere, kamu makamlarınca gerçekleştirildiği iddia edilen insan hakları ihlallerini incelemekten sorumludur. ECRI bu kurumun yetkileriyle ve bağımsızlığıyla ilgili noksanlıkları Türkiye ile ilgili 2013 yılındaki ara izleme raporu sonuçlarında ele almıştı. Örneğin bu kuruluş kendi inisiyatifiyle soruşturma yapma yetkisine sahip olmayıp bu kurumun tarafsızlığı ve objektifliğiyle ilgili süregelen kaygılar devam etmektedir¹⁷.

23. Buna ilaveten, 21 Haziran 2012'de Kabul edilen 6332 sayılı kanunla, insan haklarını yaygınlaştırma ve korumadan sorumlu Ulusal İnsan Hakları Enstitüsü kurulmuştur. Ombudsmandan farklı olarak bu kurum özel şahıslara yönelik şikayetleri de kabul edebilmektedir. Bu kurum 2000 yılından beri il ve ilçe bazında oluşturulmuş birkaç yüz insan hakları kuruluyla işbirliği içindedir. Ancak ECRI söz konusu kurumun Ombudsmandan çok daha az bağımsızlığa sahip olmasını üzüntüyle karşılar. Ombudsmanlık kurumu Meclis Başkanına bağlı iken, Ulusal İnsan Hakları Enstitüsü "Başbakanlığa bağlı olacaktır" 6332 Sayılı Kanun, Madde 3). Kurumun 11 karar yetkisine sahip üyesinden ikisi Cumhurbaşkanı tarafından, diğerleri ise Bakanlar Kurulu tarafından tayin edilecektir¹⁸.
24. Bu kurumlar özel hukuk alanındaki ayrımcılığı kapsamadığından ve ırkçılık ve ayrımcılık konusunda hemen hemen hiç bir şikayet almadıklarından, ECRI İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın Ulusal İnsan Hakları Enstitüsünü yeni bir İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna dönüştüren hükmünü memnunlukla karşılar. İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın 9. Maddesinde İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ayrımcılığın ortadan kaldırılması için çalışacağı, bu alanda farkındalık artırıcı çalışmalar yapacağı, eşitlik ve ayrımcılıkla ilgili eğitimler düzenleyeceği, mevzuatı izleyeceği ve ayrımcılık mağdurlarının yaptıkları şikayetleri soruşturacağı yer almaktadır. İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın 18. Maddesine göre İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna yapılan başvurularla ilgili üç ay içinde görüş belirlenecektir. Kurumun Başkanı taraflar arasında dostane çözümler sağlanmasına çalışacaktır. Kurumun Yönetim Kurulu ise ayrımcılık yapıldığına dair karar almaya ve şikayetle ilgili suç duyurusunda bulunmaya yetkili olacaktır.
25. Ancak 19.2 Maddesinde Başkana ve Kurula açık ve net bir biçimde tanıkları dinleme yetkisi verilmemektedir. Ayrıca Kurul resen dava açamamakta veya davaya taraf olamamakta ve bağlayıcı ve uygulanabilir kararlar alamamaktadır. (GPR No. 2'nin 3 d ila g'sinde yer alan ilkeler ve GPR No.2'nin §§ 24 Maddesi ve GPR No. 7'nin 50 ila 55. Maddeleri). İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanın Madde 11.1.d'si yalnızca, yargının kendi adına İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumundan görüş bildirmesini isteyebileceğini belirtmektedir.
26. ECRI her şeyin ötesinde İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun yeterli derecede bağımsız olmamasından büyük bir endişe duymaktadır. İnsan Hakları ve Eşitlik Enstitüsüyle ilgili 6701 sayılı yasanının Madde 8.1'inde İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun "Başbakanlık ile bağlantılı olacağı" belirtilmektedir, oysa uzmanlık kurumları Devlet müdahalesi olmaksızın çalışmalıdır (GPR No.2'nin 5.2 sayılı ilkesi). Aynı zamanda İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun karar verme yetkisi olan kurulunun 11 üyesinin sekizinin Bakanlar Kurulu tarafından, geriye kalan üç üyesinin de Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi (Madde 10.2) ECRI'nin bağımsızlık standartlarıyla örtüşmemektedir.
27. ECRI Türk makamlarına, yeni kurulan İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun bağımsızlığının ve yetkilerinin ECRI'nin 2 ve 7 No.lu Genel Prensipten Tavsiyeleriyle uyumlu hale getirilmesini kuvvetle tavsiye eder. Söz konusu kurum bir devlet

¹⁷ ECRI 2014: 7.

¹⁸ Bu bağlamda bakınız: UN CERD 2015: § 16 ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından yapılan tavsiye 2014a: § 5.2.

daireleri olmamalı ve üyeleri icra erki tarafından tayin edilmemelidir. Kuruma aynı zamanda soruşturmaları sırasında tanıkları dinleme konusunda net ve açık bir yetki ve davalara katılma hakkı verilmelidir. Ayrıca yetkili makamlar ayrımcılıkla mücadele mevzuatlarını ECRI'nin 7 No.lu Genel Prensipteki Tavsiyeleriyle tam olarak uyumlu hale getirmeli ve özellikle de ayrımcılığın yasaklandığı nedenler arasına milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini dahil etmeli ve davalarda ispat yükümlülüğünün paylaşılması esasını getirmelidirler.

2. Nefret söylemi¹⁹

- Sorunun kapsamı

28. Türkiye nefret söylemiyle ilgili çok az miktarda resmi veri yayınlamıştır. AGIT (OSCE)/ODIHR nefret suçu bildirme sistemine göre Türkiye sadece nefret duygularını kışkırtma ile ilgili veri sağlamakta (TCK Madde 216) ancak, örneğin, ırkçı veya homofobik/transfobik hakaretler gibi suç sayılan nefret söylemi türleriyle ilgili veri sağlamamaktadır. Ayrıca, Türkiye sadece yargı ile ilgili bilgileri vermekte, polis ile ilgili bilgileri sağlamamaktadır. Bu istatistiklere göre, 2015 yılında 658 vaka ile ilgili dava açılmış (bu sayı 2013 yılında 535, 2012 yılında ise 497 idi), bunlardan 202'si hüküm giymiştir (bu sayı 2013'te 334, 2012'de ise 158 idi). Şu ana kadar polis ve yargı organları mağdurların etnik kökeniyle ilgili bilgi toplamamaktadır ancak kısa bir süre önce İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Mağdur Hakları Bölümünde istatistiklere bu bilgilerin de eklenmesine çalışılmaktadır.
29. Türk yazılı basınında nefret söylemiyle ilgili geniş bilgi mevcuttur. Hrant Dink Vakfı 2012 yılından beri günlük bazda izlediği 100 adet ulusal ve yerel yazılı basın unsurunda çıkan suç sayılan ve sayılmayan nefret söylemleriyle ilgili düzenli raporlar yayınlamaktadır. Son dört raporda tespit edilen nefret söylemi sayısı 141'den 313'e yükselmiştir. Eylül-Aralık 2014'ü kapsayan son raporda 143 söylem Yahudilere, 115 Hıristiyanlara, 60 Ermenilere, 59 Kürtlere, 29 LGBTI bireylere, 19 Türkiye'de yaşayan Rumlara, 18 İngilizlere, 16 Suriyeli göçmenlere, 14 genelde Rumlara, 11 batı toplumlarına, 8 Alevilere ve 7 de Araplara yönelik olarak tespit edilmiştir²⁰. Raporlardan, Kürtlerin protesto eylemleri, Papanın Türkiye'yi ziyareti veya Kudüs'te, Mescidi Aksaya saldırı gibi olayların nefret söylemi dalgasına katkıda bulunduğu ve bu olaylara göre nefret söyleminin hedefinin değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

2013 Eylül ayından Aralık ayına kadar en çok sayıda nefret söylemi Alevilere ve Yahudilere (her bir grupta ilgili 57 söylem), 2014 Ocak ayından Nisan ayına kadar Ermenilere (75), 2014 Mayıs'ından Eylül ayına kadar ise tekrar Yahudilere (143) yöneltilmiştir. Nefret söyleminin nispeten yeni hedefi, zaman zaman suç işlemekle ve düşük ücretle çalışarak "iş çalmakla" suçlanan Suriyeli mültecilerdir²¹. 5000 yazılı basılı yayına ilgili olarak yapılan bir araştırmada nefret söyleminin en fazla etnik köken nedeniyle (%46,98), dinle (%20,92), milli kimlikle (%13,2), cinsel yönelimle (%5), sosyal statüyle (%4,69) ve cinsel kimlikle (%2,87) bağlantılı olduğu ortaya konmuştur²². Diğer medyayla ilgili olarak da Rumlara ve Romanlar televizyon dizilerinin ve filmlerinin kendilerini olumsuz bir biçimde gösterdiğinden şikayetçi olmuşlardır²³. 2014 yılı sonunda Basın Konseyi Başkanı durumu şu sözlerle özetlemiştir: "Bu yıl, saydamlık, eşitlik, hoşgörü, temel insan hakları ve

¹⁹ Bu bölümde ırkçı ve homofobik/transfobik söylemler ele alınmaktadır. 'Nefret söylemi'nin tanımı için 30 Ekim 1997'de kabul edilen, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "nefret söylemi" ile ilgili No. R (97) 20 sayılı tavsiye kararına bakınız.

²⁰ Hrant Dink Vakfı 2014a: 2 ve müteakip maddeler. Aynı istikamette bilgiler EU EC 2014: 61.

²¹ Açık demokrasi 2015; Hacettepe Üniversitesi 2014: 47 ve müteakip maddeler. ABD'nin Alman Marshall 2015: 12 ve müteakip maddeler.; Al-monitor.com 2015.

²² Hrant Dink Vakfı 2013, 2014a, 2014b ve 2014c; Arnavut Medya Enstitüsü 2014: 183; Açık demokrasi 2015; BBC.co.uk 2014.

²³ Constantinopolitan Derneği 2014.

gazetecilerle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin belirlediği standartların büyük bir darbe aldığı bir yıl olmuştur²⁴.”

30. ECRI nefret söyleminin devletin yüksek düzeyde temsilcileri ve bazı muhalefet üyeleri dahil olmak üzere, giderek daha fazla oranda yetkililer ve diğer tanınmış şahıslarla kullanılmasından büyük endişe duymaktadır²⁵. Bu durum sadece ECRI'nin kapsadığı nedenler için değil, ancak bireylerin cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri ve diğer nedenler için de geçerlidir. ECRI'nin bu bağlamdaki görev ve sorumluluklarıyla ilgili öne çıkan örneklerden biri televizyonda yapılan: “Bana Gürcü dediler [...], hatta daha çirkin şeyler söylediler – bana—affedersiniz— Ermeni dediler, ama ben Türküm” açıklaması ve New York Times gazetesinin arkasında “Yahudi sermayesinin” olduğu şeklindeki açıklamadır²⁶. 17 Temmuz 2014'te, İsrail'in Gazze'ye askeri operasyonunun başlamasından sonra aynı yüksek düzeydeki yetkilinin “İsrail barbarlıkta Hitler'i geçti” ifadesi medyada büyük yankı bulmuştur. Ertesi gün iktidar partisinden bir milletvekili Yahudilere hitaben, “Hiç Hitler'siz kalmazsınız inşallah!²⁷” demiştir. Kamuya açık olarak alenen gerçekleştirilen bu nefret söyleminin etkisi yapılan bir araştırmada ortaya çıkmış olup, söz konusu iki gün içinde 27.309 Türk twitter kullanıcısı sadece 24 saat içinde Hitlerin soykırımını öven Türkçe 30.926 tweet atmıştır²⁸.
31. Diğer toplumda tanınmış kişiler ve aydınlar da bu tür nefret söyleminin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır. Kürt kökenli ünlü pop yıldızı Yıldız Tilbe Temmuz 2014'te şu tweet'i atmıştır: “Allah Hitler'i korusun. Az bile yapmış bunlara. Adam ne kadar haklıymış.” Yine 2014 Temmuz ayında twitter üzerinden bir üniversite profesörü “bütün Yahudileri” öldürmek üzere toplama kamplarının yeniden kurulmasını önermiştir. Bundan kısa bir süre sonra da kendisine yeni araştırma fonları tahsis edilmiştir²⁹. 21 Kasım 2014'te Edirne valisi “savaş rüzgarları estiren ve Mescid-i Aksa'da savaş tatbikatı yapan o haydut gibi [İsraili] insanlar orada Müslümanları öldürüyor biz de burada onların sinagoglarını onarıyoruz. Bunu kin dolu olarak söylüyorum, buradaki restorasyonu tamamlanmak üzere olan sinagog sadece bir müze olarak kullanılacak³⁰.” Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek Ocak 2015'te İsrail'in Mossad casusluk örgütünü Paris'teki terör saldırılarını gerçekleştirmekle suçladı³¹.
32. Nefret söylemi 2015 seçim kampanyası sırasında yeniden zirve yaptı. Bu dönemde en üst düzey hükümet yetkilileri eşcinselleri “halk düşmanları” olarak yaftaladılar ve bunları “Lut Kavmi” olarak tanımladılar. Bunun sonucunda 2015 Temmuz ayında Ankara'da bu ifadeleri yineleyen ve LGBT bireyleri öldürmeye teşvik eden afişler asıldı³². Hatta polis memurları bile LGBT bireyleri tarif etmek için medyada yer alan bu terimi kullandılar³³. Kürt barış süreci³⁴ kapsamında

²⁴ Todayszaman.com 2014a.

²⁵ Bu açıdan bakınız: 2012'de Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu başkanının açıklaması. Açıklamaya göre Türkiye'de nefret söylemi siyasilerce, kuruluş temsilcilerince, meşhurlarca ve medya tarafından sık sık kullanılmaktadır, Güler H. 2012.

²⁶ Todayszaman.com 2014d ve 2015f.

²⁷ Bekdil B. 2014. Samil Tayyar AKP disiplin kuruluna verilmemiştir.

²⁸ Orta Doğu Medya Araştırma Enstitüsü 2014. Nefret söyleminin etkileri üzerine, aynı zamanda BBC.co.uk 2014 ile karşılaştırın.

²⁹ Todayszaman.com 2014c; Bekdil B. 2014.

³⁰ Cengiz O. 2014.

³¹ Todayszaman 2015a.

³² UN OHCHR 2015; Balkanist.net 2015; LGBTInewsturkey.com 2015b. Homofobik nefret söylemiyle ilgili diğer vakalar için bakınız: KAOS GL 2014a: 7 ve müteakip maddeler.

³³ 2015 yılında verilen meclis soru önergesi için bakınız lgbtinewsturkey.com 2015c.

³⁴ Söz konusu komisyon, 62 üyeden oluşan, barış sürecinde aracılık yapmak üzere kurulmuş, aydınlar, akademisyenler, sanatçılar ve STK temsilcilerinden oluşan bir akıl insanlar komisyonudur. Ensaroglu Y. 2013.

oluşturulan bir komisyon Kürtlere yönelik nefret söylemi nedeniyle hükümeti eleştirdi ve Kürt politikacılar PKK'yı (Kürdistan İşçi Partisi) Daeş örgütüne benzetme uygulamasını eleştirdiler³⁵.

33. Bu tür aleni nefret söylemleri mevcut anlaşmazlıkları daha da derinleştirmiş ve sosyal birlik ve beraberliğe zarar vermiştir³⁶. Yapılan araştırmalar altta yatan yüksek derecede hoşgörüsüzlüğü ortaya koymaktadır. Yapılan son araştırmalara göre ankete katılanların %70'i Yahudilere ve Ermenilere karşı, %39,1'i Araplara karşı ve %35'i de Avrupalılara karşı negatif görüş ve tutumlara sahiptir³⁷. Ankete katılanların %67'si ülkeye daha az sayıda mültecinin kabul edilmesi gerektiği görüşünde olduklarını belirtmiş³⁸, ve Müslüman nüfusun sadece %20'si kızlarının bir Hristiyanlar evlenmesi düşüncesini "en azından bir ölçüde olumlu karşılayabileceklerini" ifade etmişlerdir³⁹.
34. Öte yandan son zamanlarda yaptıkları açıklamalarda devlet yetkilileri önce yıllara nazaran ülkedeki tarihsel azınlıklara karşı daha uzlaşmacı bir dil kullanmışlardır. 24 Nisan anma gününde hükümet Ermeni camiasına taziyelerini bildirmiş ve 1915 yılında bu camiaya karşı uygulanan şiddeti "gayri insani" olarak tarif etmiştir. Hükümet aynı zamanda insani ilişkileri yeniden tesis etmenin ve dostluk ve barış için ellerinden geleni yapmanın her iki toplumun ortak sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde, Cumhurbaşkanı bir Hanuka bayram kutlaması mesajında tüm Yahudilere barış ve mutluluk dilemiş ve "bizler çeşitliliği bir zenginlik olarak gören ve inanç ve din özgürlüğüne saygı gösteren bir medeniyetin üyeleriyiz" demiştir. Cumhurbaşkanı bu geleneğin – dinlerine, dillerine ve etnik özelliklerine bakılmaksızın -- her iki halkın da asırlarca birlikte yaşamasını mümkün kıldığını vurgulamıştır. 2012 yılından beri Cumhurbaşkanı aynı zamanda her yıl tutulan oruç sonrasında Alevi toplumunun temsilcileriyle iftar yemekleri düzenlemişlerdir⁴⁰.

- Nefret söylemine mukabele

35. ECRI'nin kısa süre önce GPR No.15'te özetlediği gibi, nefret söylemiyle baş etmek için çeşitli vasıtalar kullanılmalıdır. Bunlar farkındalık arttırmaktan ve öz denetimden sulh hukuk, idari ve ceza hukuku uygulamalarına kadar uzanmaktadır.
36. Türkiye'de nefret söyleminin etkili bir biçimde önlenmesi için ECRI her şeyden önce her kademedeki yetkililerin ve siyasi liderlerin bu tür ifadeleri kullanmaktan ve desteklemekten vaz geçmeleri gerektiğini mülhaza etmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin de belirttiği gibi bu yetkililer ve siyasilerin bu tür söylemlerden imtina etme konusunda özel bir sorumlulukları vardır⁴¹. ECRI ülkedeki farklı etnik gruplar, dil grupları ve dini gruplar arasında dostluğun pekiştirilmesi gerektiğini açıklayan aynı yetkililerin aynı zamanda düzenli bir biçimde hakaret dolu nefret söylemleri kullandığını görmeyenin şaşkınlığını yaşamaktadır. ECRI aynı zamanda yukarıda tarif edilen aleni nefret söylemleri karşısında Ombudsman, Ulusal İnsan Hakları Enstitüsü veya siyasilerden güçlü

³⁵ Hrant Dink Vakfı 2014a: 7 ve müteakip maddeler; BBC.co.uk 2014; Todayzaman.com 2015g.

³⁶ Bakınız: örneğin Arnavut Medya Enstitüsü 2014: 185 ve müteakip maddeler; Orta Doğu Medya Araştırma Enstitüsü 2014; Açık demokrasi 2015; Alevilerle ilgili ayrımcı dille ilgili olarak bakınız: EU EC 2014: 61.

³⁷ İftirayla Mücadele Ligi 2015; Küçükcan 2010: 16.

³⁸ PEW Araştırma Merkezi 2015b: 27, 54. PEW Araştırma Merkezine Göre 2015a: %3,49 AB ile ilgili % 50 NATO'yla ilgili , %58 ABD ile ilgili, %59 Çin'le ilgili, %64 İran'la ilgili ve %64 Rusya'yla ilgili olumsuz görüşlere sahiptir.

³⁹ PEW Araştırma Merkezi 2013a: 124 ve 187. %13'ün bu fikre pek sıcak bakmadığını ve %58'in de hiç sıcak bakmadığını ifade etmiştir.

⁴⁰ MFA 2014 ve 2015; reuters.com 2014; Hurriyetdailynews.com 2015 ve 2014a; Dailysabah.com 2015b.

⁴¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1997: İlke No. 1.

bir muhalefet gelmemesini de rahatsız edici bulmaktadır⁴². Medyalarda yayınlanan bu tür nefret söyleminin çok büyük bir etki yarattığı ve bunun ülkede giderek artan şiddetle açıkça bağlantılı olduğu göz önüne alındığında, ECRI, yetkilileri tüm siyasiler arasında nefret söyleminin çok heyecanlı siyasi tartışmalarda ve seçim kampanyalarında bile kabul edilemez olduğu hususunda sağlam bir görüş birliğini yeniden oluşturmaya kuvvetle teşvik eder. Bu amaçla yetkililer, siyasi partilerin, hükümetin ve parlamentonun üyelerinin nefret söylemi kullanmasını önlemelerini temin için bu kuruluşların kendi öz-denetimini sağlamasını desteklemelidirler. (ECRI'nin GPR No. 15'i ,§ 6 Maddesi).⁴³

37. Buna ilaveten Ombudsman ve Ulusal İnan Hakları Enstitüsü gibi insan haklarını savunmaktan sorumlu kuruluşlar aleni nefret söylemine karşı net bir biçimde seslerini duyurmalıdırlar. Yetkililer aynı zamanda, Siyasi Partiler Kanununu kullanarak, temsilcileri nefret söylemine başvuran siyasi partileri devlet yardımından mahrum bırakmalı ve gerektiğinde kapatmalıdırlar (bakınız yukarıdaki Madde 20). Son olarak da ırkçılığı ve ayrımcılığı yasaklayan, devlet memurları yönetmeliğinin 9. Ve 10. Maddeleri aynı zamanda devlet memuru olan kamu yetkililerine karşı işletilmelidir.

38. ECRI her kademedeki resmi yetkililerin ve siyasi liderlerin nefret söylemine son vermelerini kuvvetle tavsiye eder. Meclis ve hükümet nefret söylemini yasaklayan davranış kuralları benimsemeli ve yetkililer siyasi partileri de benzer şekilde hareket etmeye teşvik etmelidir. Bu davranış kuralları, kuralların çiğnenmesi halinde, görevin askıya alınması ve nefret söyleminin açık ve net bir biçimde kınanması dahil olmak üzere şikayet mekanizmalarını ve yeterli yaptırımları içermelidir

39. Sivil toplum temsilcileri pek çok nefret söylemi vakasının polise ve yargıya güvensizlik nedeniyle bildirilmediğini ifade etmektedirler⁴⁴. Son yapılan araştırmaya göre halkın %74'ü yargı sistemine güvenmemektedir⁴⁵. Ayrıca, internet üzerinden tarayıp suç teşkil eden nefret söylemlerini tespit edip bunlarla mücadele edecek bir sistem de bulunmamaktadır. Devlet temsilcilerinin nefret söylemleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan insan hakları ihlalleriyle ilgili işlemleri yapmada yetkin kuruluşlar olan yeni kurumlar (Ombudsmanlık kurumu ve Ulusal İnan Hakları Enstitüsü) bu söylemlerle ilgili olarak henüz bir şikayet almamışlardır.

40. Buna ilaveten, bildirilen nefret söylemlerinin çoğu yayınlanmamaktadır. Kürtleri, Alevileri veya Müslüman olmayan toplulukları hedef alan nefret söylemleriyle ilgili olarak herhangi bir mahkemenin mahkumiyet kararı verdiğine dair bir bilgi ECRI'nin dikkatine getirilmemiştir⁴⁶. Halbuki kolluk kuvvetleri çoğunluk dinine yönelik hakaretimiz ifadelerle ilgili olarak hemen hemen münhasıran TCK'nın nefret duygularını tahrik etmeyle ilgili 216. Maddesini kullanmaktadırlar⁴⁷. Buna bir örnek besteci ve piyanist Fazıl Say'a Sünni mezhebini eleştirmesi nedeniyle TCK Madde 216.3 gereğince verilen ceza hükmüdür. Aynı zamanda bu ve gazetecilere karşı açılan⁴⁸ diğer davalar ifade özgürlüğünün aşırı derecede kısıtlı

⁴² Ancak ECRI, 2015 Ağustos ayında önde gelen üniversitelerden akademisyenlerin hükümete yaptığı "çatışmaya yol açabilecek ayrımcı ve düşmanca bir dil kullanmaya son verin" çağrısını memnunlukla karşılamaktadır. BBC.co.uk 2014; Todayszaman.com 2015e.

⁴³ ECRI bu açıdan, TBMM'de bir etik davranış kurallarına yönelik girişimin henüz bir sonuca ulaşmamış olmasını üzüntüyle karşılar. KAOS GL 2015b ile karşılaştırın. Aynı zamanda ECRI kısa süre önce Meclise sunulan siyasi etikle ilgili bir yasa tasarisını ilgiyle karşılar.

⁴⁴ Bu bakımdan bakınız: KAOS GL 2013: 6 ve müteakip maddeler.

⁴⁵ Todayszaman.com 2015h.

⁴⁶ Yetkililer ECRI'ye bir ülke ziyareti esnasında yaptıkları açıklamada Suriyeli mültecilere yönelik bir nefret söyleminden sonra bir mahkemece bir ceza verildiğini bildirmişlerdir.

⁴⁷ EU EC 2015: 68, 2014: 52 ve 2013a: 52; Norveç Helsinki Komisyonu 2015a: 12; Madde 19 2013.

⁴⁸ Freedom House 2015: 423 ve müteakip maddeler.

olduğu ve ceza yasasının, özellikle de iktidarın siyasi muhalifleri iseler, hassas konumdaki grupları susturmak için kullanıldığı endişesine yol açmaktadır⁴⁹. Yargının bağımsızlığı ve kalitesi de 2013 yılından bu yana yargıç ve savcılarının çok geniş kapsamlı yer değiştirmeleri ve yeni görevlere atanmaları nedeniyle de ilaveten zarar görmüştür⁵⁰. Sonuç olarak insan haklarıyla ilgili olarak verilen pek çok eğitimden sağlanan yararlar bu eğitimden yararlanan yargı mensuplarının eğitimden kısa süre sonra görev yerlerinden uzaklaştırılmaları nedeniyle heba olmuştur.

41. Yukarıdaki nedenler dolayısıyla nefret söylemini kullananlar cezadan korkmamaktadır ve nefret söyleminin hedef aldığı önemli bir halk kitlesi korumasız kalmaktadır. Bu duruma çare olarak ECRI polisin ve savcılığın ECRI'nin 11 No.lu GPR'sinin Madde 18 ve 82 ila 86'sında tavsiye edildiği gibi, Aleviler, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Kürtler, LGBT bireyler, Romanlar ve mülteci toplulukları gibi düzenli bir biçimde nefret söyleminin mağduru olan gruplarla sürekli temas ve karşılıklı güven oluşturmasını tavsiye eder. Bu durum, polise nefret söylemi vakalarının bildirilmesinde bir iyileşme sağlanmasının bir başlangıç noktası olabilir ve ırkçı ve homofobik/transfobik suçların kapsamlı bir şekilde kovuşturulmasına ve cezalandırılmasına yol açacaktır. İrkçilikle mücadele etme konusunda uzmanlaşan bağımsız kuruluşlar da bu faaliyetlere katılmalıdır.
42. İrkçı ve homofobik/transfobik suçların rapor edilmesini, soruşturulmasını ve cezalandırılmasını daha iyi bir düzeye getirmek için polisin ve savcılık hizmetlerinin hassas konumdaki insanlarla temas kurmak üzere temas personeli belirlemelerini ve bu gruplarla düzenli yuvarlak masa toplantıları veya diğer diyalog yöntemlerini geliştirmelerini tavsiye eder.
43. Ceza kanununun nefret söylemiyle ilgili hükümlerinin gerektiği gibi uygulanması için ECRI bu tür suçların soruşturulmasının polisin, savcılarının ve hakimlerin ilk ve sürekli eğitimlerine dahil edilmesi gerektiğini mülahaza eder⁵¹. Devlet memurlarının nefret söylemlerinin ceza suçu teşkil etmemesi halinde bu personel için disiplin tedbirleri alınmalıdır.
44. ECRI Türk makamlarının özellikle de ilk eğitimler ve düzenli sürekli eğitimler yoluyla nefret söylemi yasalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatlarıyla uyumlu bir biçimde uygulanmasını ve bu yasa maddelerinin ECRI'nin yetki alanındaki tüm hassas konumdaki grupların korunması için gereken biçimde kullanılmasını sağlamalarını tavsiye eder.
45. Medyada nefret söylemlerine karşı mukabele, Gazeteciler Cemiyetinin 1998 yılında yayınladığı Gazetecilerin Hak ve Sorumlulukları Deklarasyonu, Türk Basın Konseyinin Mesleki İlkeler Kurallarında ve 6112 sayılı radyo televizyon yasasının Madde 8.1.b'sinde yer almaktadır⁵². Ancak yazılı basın büyük bölümü, bu tür şikayetleri alabilecek olan Basın Konseyi üyesi değildirler. Basın Konseyinin yetki alanı kendi üyeleriyle sınırlıdır ve kuruluş son yıllarda nefret söylemiyle ilgili bir şikayet almamıştır. Aynı durum radyo televizyon düzenleyici kurumları için de geçerlidir. Sadece ayrımcı bir dil kullanan bir televizyon dizisi bir Roman STK'sının şikayeti üzerine yayından kaldırılmıştır⁵³. Az sayıda internet sitesi, sitelerinde görüş bildirilmeden önce kullanıcılarından kayıt olmalarını ve kullanım şartlarını onaylamalarını istemektedir⁵⁴, ancak yetkililere göre bu sayı artmaktadır. Bütün bu noksanlıklar göz önüne alındığında, ECRI yetkililerin 15 No.lu

⁴⁹ Daha fazla ayrıntı için bakınız: Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu 2016.

⁵⁰ EU EC 2015: 5 ve müteakip maddeler.

⁵¹ Bu açıdan, bakınız: AİHS İhlallerinin Önlenmesine Yönelik Türk Eylem Planı ve Avrupa Konseyi-AB Ortak Projesi: "İfade Özgürlüğü Alanında Türk Yargısının Kapasitesinin Güçlendirilmesi"

⁵² Arnavut Medya Enstitüsü 2014: 175 ve müteakip maddeler

⁵³ EU EC 2015: 69.

⁵⁴ Arnavut Medya Enstitüsü 2014 : 175 ve müteakip maddeler

GPR'sinin 7. Maddesinden esinlenmeleri ve medyanın özdenetim sistemini iyileştirmeleri gerektiğini mülhaza etmektedir. Türkiye'de basın özgürlüğü⁵⁵ üzerinde halen devam edegelen ve kabul edilemez nitelikteki kısıtlamalar bağlamında, bu tür tedbirlerin ifade ve düşünce özgürlüğüne kesinlikle saygı göstermesi gerektiğinin altını çizer.

46. ECRI Türk makamlarına, basın özgürlüğüne müdahale etmeksizin, (i) bütün basının ve gazetecilerin etik standartlara uymasını, (ii) daha çok sayıda gazetecinin Basın Konseyine ve diğer özdenetim kurumlarına erişim sağlamalarını, (iii) elektronik medyada özdenetim sağlanmasını ve bu medyadan nefret söylemlerinin kaldırılmasını ve (iv) medyada nefret söylemleriyle ilgili şikayet kanalları konusunda hassas konumdaki grupların farkındalığının artırılmasını sağlayacak kampanyaları yaygınlaştırmalarını ve desteklemelerini tavsiye eder.

3. İrkçı ve homofobik/transfobik şiddet eylemleri

47. Nefret suçunun aşırı dar bir şekilde tanımlanması sonucunda (bakınız yukarıdaki Madde 9), Türkiye ırkçı ve homofobik/transfobik şiddet olaylarıyla ilgili veri toplamamakta ve sadece nefret duygularını tahrik vakalarını AGİT'e bildirmektedir⁵⁶. Başka alternatif kaynaklar ise yüksek seviyede ırkçı ve homofobik/transfobik şiddetin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Türkiye İnsan hakları Vakfının düzenli olarak yayınladığı nefret suçları raporlarına göre, nefret kaynaklı saldırılarda 2014 yılında dört kişi öldürülmüş (2013'te dokuz kişi), 74 kişi yaralanmıştır (2013'te 84 kişi). Bu saldırıların kayda değer bir bölümü gruplarca gerçekleştirilirken bir kısmı da birkaç yüz kişiden oluşan kalabalıklarca gerçekleştirilmiştir. Bu saldırıların pek çoğu Kürtlere ve transgender şahıslara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir⁵⁷. Bir başka STK da 2010 yılından bu yana 47 LGBT şahsın nefret suçları neticesinde öldürüldüğünü bildirmiştir⁵⁸.
48. ECRI Kürtlere karşı düzenlenen ve pek çoğu etnik kökenle ilgili olan çok sayıda şiddet girişiminden büyük kaygı duymaktadır⁵⁹. ECRI 2012'de Kürt barış sürecinin başlatılmasının bu tür ırkçı şiddet olaylarıyla baş etmeye yardımcı olacak, ileriye doğru atılmış bir adım olduğunu mülhaza etmektedir ve PKK ile ateşkesin sona ermesinin korkunç bir yeni şiddet dalgasına yol açmış olmasından büyük bir üzüntü duymaktadır. Kürt bireylere yönelik nefret suçlarına ilaveten 2015 yılında Kürt yanlısı Halkların Demokratik Partisi (HDP) bürolarına karşı 400'den fazla saldırı meydana gelmiştir. Söz konusu saldırılar silahlı saldırı, bombalama ve ateşe verme şeklinde gerçekleşmiş ve pek çoğu da seçim kampanyası sırasında gerçekleşmiştir⁶⁰.
49. PKK'ya karşı düzenlenen güvenlik harekatıyla ilgili olarak ise ECRI yetkililerin, terörle mücadele operasyonlarında bile, şahıslara veya gruplara bu şahısların etnik kökeni gibi nedenlerle doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılık yapılmamasını sağlamaları gerektiğini hatırlatır (bakınız: ECRI'nin terörle mücadele ederken ırkçılığa karşı koyma konulu 8 No.lu GPR'si). O nedenle, Türk makamları hiçbir Kürdün veya diğer sivillerin öldürülmemesi veya yaralanmamasını ve bu harekatlarda insan haklarına genelde saygı gösterilmesini sağlayacak etkili tedbirler almalıdırlar. Buna rağmen ölen veya

⁵⁵ CommDH 2016.

⁵⁶ Yetkililer aynı zamanda AGİT'in homofobik/transfobik nefret suçlarının bildirilmesiyle ilgili bağlayıcı bir karar almadığını vurgulamışlardır.

⁵⁷ Türkiye İnsan Hakları Vakfı 2013 and 2014b.

⁵⁸ Haziran 2014'e kadarki dönem, bakınız: KAOS GL 2014a: 2.

⁵⁹ Bakınız: 58 No.lu dipnottaki göndermeler ve AMER, İstanbul-GöçDer 2015: bu raporun 2 ve 4 No.lu Eklerinde beşi kalabalık grupların saldırısı olmak üzere Kürtlere karşı 14 şiddet içeren saldırı sıralanmaktadır.

⁶⁰ BBC.com 2015a; Işıkkara, G. Kayserilioğlu, A. ve diğerleri, 2015. Olayların bazıları AMER, İstanbul-GöçDer 2015: Ek 3'te anlatılmaktadır.

yaralanan olduğunda etkili soruşturma yürütmelidirler. Diyarbakır ve Cizre gibi şehirlerde uzun sokağa çıkma yasakları gibi diğer güvenlik tedbirlerini uygularken bu tedbirlerin demokratik bir toplumda mutlaka gerekli olan tedbirler olmalarını ve yaralı şahısların hastanelere götürülmesinin sağlanmasını temin etmelidirler.

50. ECRI Türk makamlarına PKK'ya karşı operasyon düzenlerken Kürt ve diğer sivillerin öldürülmemesi ve yaralanmaması ve yaralılara tıbbi tedavi sağlanması için etkili tedbirler almalarını tavsiye eder.
51. LGBT şahıslara karşı nefret suçları ile ilgili olarak 2013 yılında yapılan ayrıntılı bir çalışmada KAOS GL adlı STK beş cinayet, 15 cinayet girişimi, altısı silahla yaralamayı içeren 82 fiziksel şiddet olayı, 10 irza geçme ve 13 diğer cinsel saldırı olayı bildirmiştir. Polise ve yargıya güven duymadıklarından ve hatta polisten ve yargıdan korkmaları nedeniyle bu eylemlerin mağdurlarının çok azının bu suçları yetkili makamlara bildirmişlerdir. Söz konusu saldırıların yaradan fazlası gruplarca gerçekleştirilmiş ve olayların kurbanları ağır psikolojik sonuçlara maruz kalmışlardır⁶¹. Bir başka araştırmaya göre pek çok şiddet içeren nefret suçu transgender şahıslara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Ocak 2008 ile Eylül 2014 arasında Türkiye'de 36 transgender öldürülmüş, mülakat yapılan 233 transgender seks işçisinden 171'i şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Bunlardan %49.7'si şiddet eyleminin bir polis memuru tarafından gerçekleştirildiğini, %31,2'si ise emniyet mensuplarınca gerçekleştirildiğini açıklamıştır⁶². Diğer raporlara göre polis LGBT bireylere karşı gerçekleştirilen nefret suçlarını önemsizleştirme eğilimindedir ve bu vakalarla ilgili soruşturma başlatmakta isteksizdir.
52. İstanbul'da 2105 yılında yapılan Eşcinsel Yürüyüşünün polis tarafından şiddet kullanılarak dağıtılması da kaygı vericidir. Yürüyüş başlamadan önce polis katılımcıları dağıtmak için göz yaşartıcı gaz, tazyikli su ve plastik mermi kullanmış ve pek çok kişiyi yaralamıştır. Katılımcılar aynı zamanda polisin LGBT şahıslara hakaret ettiğini de bildirmişlerdir. Polis yürüyüşe müdahalesini olayın Ramazan ayında yapıldığı, yürüyüşün yapılacağı ile ilgili bir bildirimde bulunulmadığı, yürüyüş izni alınmadığı ve karşı göstericilerle çatışma riski olduğunu belirterek açıklamıştır⁶³. Bu açıdan ECRI Avrupa İnsan hakları Mahkemesinin içtihatlarını hatırlatır. Bu içtihatlara göre bildirimde bulunulmadan yapılmış bir gösterinin dağılmasını emretmek, özellikle de gösterinin kamu düzenine yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğuna ilişkin bir kanıt bulunmaması halinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. Maddesinin ihlali anlamına gelir⁶⁴. ECRI 2014 Eşcinsel Yürüyüşünün de Ramazan ayında yapıldığını ve kamu düzenine yönelik ciddi bir tehdit oluşturmadığını hatırlatır⁶⁵. Bütün bu hususların ışığında, ECRI, toplanma özgürlüğüyle ilgili olarak polise AB fonlarıyla sağlanacak bir eğitimin son derece önemli olduğunu mülahaza etmektedir.
53. Romanlar da kalabalıkların müteaddit saldırılarına maruz kalmışlardır. Bir kavgada bir şahsın öldürülmesi üzerine 9 Eylül 2013'te yaklaşık 500 kişilik bir grup İznik'te bir Roman mahallesinin tümüne saldırarak ev, işyeri ve araçları yakıp yıkmışlardır. Benzer saldırılar Selendi (2010), Bursa (2013) ve Denizli'de (2015) meydana gelmiştir⁶⁶. Bu saldırılar ve bunun sonucunda polisin koruma sağlamaması sonucunda Roman aileler müteaddit defalar yerleşme yerlerinden

⁶¹ KAOS GL 2013: 6 ve müteakip maddeler

⁶² Ördek, K. 2014: 54 ve müteakip maddeler

⁶³ Hurriyetdailynews.com 2015c ve d.

⁶⁴ Nurettin Aldemir ve diğerleri/Türkiye davası, no. 32124/02 ve diğerleri, 18 Aralık 2007: §§ 45 ve müteakip maddeler; Bukta ve diğerleri/Macaristan davası, no. 25691/04, 17 Temmuz 2007: 34 ve müteakip maddeler

⁶⁵ Dw.com 2014.

⁶⁶ Avrupalı Romanlar ve Göçmenler Forumu (ERTF) 2015; Suçları, N. 2014.

kaçmak ve başka belediyelere göçmek zorunda kalmışlardır⁶⁷. Selendi saldırısının üzerinden ancak 22 gün geçtikten sonra polis soruşturma başlatmıştır⁶⁸. 83 saldırıya karşı kovuşturma başlatılmasına rağmen karar ancak 2015 yılında verilmiş, sanıkların 38'i nefret duygularını tahrik etmek, barışı bozmak ve mala zarar vermektan 8 ay ila 45 yıllık hapis cezalarına çarptırılmışlardır⁶⁹.

54. Romanlara karşı polisin önyargılı davranışına bir örnek de 2015 Temmuz ayında Edirne'nin kuzeybatı bölgesinde bazı Roman mahallelerine yapılan baskınlardan sonra yapılan bir yürüyüş esnasında 200 kadar polis tarafından ortaya konmuştur. Bildirildiğine göre, gösteri polis memurlarının tazyikli su ve zırhlı araçlar eşliğinde, ayrımcı sloganlar atması sonucunda, yetkililerin açıklamasına göre kalabalık bir grubun saldırısıyla sona ermiştir. Roman toplumuna şikayet etmemeleri için tehditlerde bulunulmuştur. Polis soruşturması ancak bir Roman milletvekilinin müdahalesiyle başlatılmıştır⁷⁰.
55. Diğer gruplar da nefret suçlarının mağduru olmuşlardır. 7 Ağustos 2015'te bilinmeyen kişiler Alevi-Bektaşî Federasyonu Başkanı Baki Düzgün'ün aracına ateş açmıştır⁷¹. Ermeni asıllı bir asker olan Sevag Şahin Balıkçı'nın ölümü olayında mahkeme olayı gerçekleştiren başka bir askerin Balıkçı'yı kaza ile öldürdüğü sonucuna varmıştır. Ancak söz konusu iki şahıs arasında daha önceden irka dayalı tartışmalarla ilgili kanıtlar da mevcuttur. İstanbul'da, Maritsa Küçük adlı bir kadının muhtemelen ırkçı saiklerle öldürüldüğüne ilişkin dava devam etmektedir⁷². 29 Ocak 2015'te, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Ermeni yazar Hrant Dink'in bir şiddet eylemi sonucu öldürülmesiyle ilgili olarak tam kapsamlı bir soruşturma yapması için Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur. Rum Ortodoks ve Protestan toplulukları gibi Hıristiyan azınlıklar son zamanlarda kiliselerine karşı kundaklama, hırsızlık girişimleri ve ölüm tehditleri gibi eylemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu azınlıklar son yıllarda şahıslarına yönelik şiddet eylemlerine nadiren maruz kaldıkları için şanslılardır⁷³. Yahudi camiası şiddet içeren saldırıları önlemek için güvenlik düzenlemelerine büyük paralar harcamak zorunda kalmaktadır. Son zamanlarda bazı mülteciler de ırkçı nefret suçlarının mağdurları haline gelmişlerdir⁷⁴.
56. Bu kadar çok sayıda nefrete dayalı suçun mevcudiyeti dikkate alındığında, ECRI etkin soruşturmaların yapılmamasından ve suçun sürekli cezasız kalmasından büyük bir kaygı duymaktadır. Yetkililer ECRI'ye verdikleri bilgilerde yukarıda sözü edilen nefret suçlarının pek çoğu ile ilgili şikayet almadıklarını ve İnsan Hakları Vakfının nefret suçları raporlarında (bakınız: yukarıdaki Madde 47) tespit edilmiş vakalarla ilgili olarak da herhangi bir dosyaya sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. ECRI bu bağlamda yeniden AIHM içtihatlarına gönderme yapar. Söz konusu içtihatlara göre kolluk kuvvetleri, şiddet içeren bir suçun işlenmesinde ırkçılık veya ayrımcı nedenler olup olmadığını araştırmak için mümkün olan bütün tedbirleri almakla yükümlüdür. ECRI aynı zamanda bu yükümlülüğün, nefret suçlarının soruşturulmasına ilişkin genel yükümlülük gibi, yapılacak olan şikayetlerden bağımsız olduğunu vurgular⁷⁵. Haklarında yeterli soruşturma ve cezalandırma konusunda bilgi bulunmayan nefrete dayalı suçların çokluğu

⁶⁷ EELN 2014a: 124.

⁶⁸ Foggo H. 2015; AMER, İstanbul-GöçDer 2015 : Ek 4; Todayszaman.com 2013.

⁶⁹ Cnnturk.com 2015; Todayszaman.com 2014e.

⁷⁰ Hurriyetdailynews.com 2015b.

⁷¹ Todayszaman.com 2015c.

⁷² Bu ve Ermenilere karşı işlenen diğer muhtemel nefret suçları için bakınız AI 2013.

⁷³ OSCE/ODIHR 2015; Portes Ouvertes 2016: 88; The Constantinopolitan Society 2014: 6.

⁷⁴ Al-monitor.com 2015; Opendemocracy 2015; Hurriyetdailynews.com 2015e..

⁷⁵ Natchova ve diğerleri/Bulgaristan davası [GC], nos. 43577/98 and 43579/98, 6.7.2005, §§ 160 ila 168; Dink/Türkiye davası, no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14.9.2010, § 81.

dikkate alındığında, ECRI polisin ve savcılığın tüm ırkçı ve homofobik/transfobik olayların kaydedilip izlenmesine ve söz konusu olayların ne ölçüde savcılığa intikal ettirilip nihayetinde ırkçı veya homofobik/transfobik suç olarak nitelendirildiğine 11 No.lu GPR'nin Madde 12'si) yönelik bir sistem oluşturmalarını kuvvetle teşvik eder. Böyle bir sistem nefret suçlarıyla ilgili soruşturmanın izlenip iyileştirilmesi için elzemdir.

57. ECRI Türk makamlarına bütün ırkçı ve homofobik/transfobik olayları tespit edip izlemek ve polisin, özellikle de adi suçlardaki ırkçı veya homofobik/transfobik dikkate alarak, bu tür vakaları ayrıntılı bir şekilde soruşturmasını temin edecek bir sistem oluşturup faaliyete geçirmesini kuvvetle tavsiye eder. Polis ve savcılık aynı zamanda bu suçların kayda geçirilip soruşturulmasına ilişkin bağlayıcı yol gösterici ilkeleri de oluşturup benimsemelidir.

58. Kolluk kuvvetlerince işlenen ırkçı şiddet suçlarıyla ilgili olarak da ECRI'nin 11 No.lu GPR'sinin Madde 9'unda, yetkililerin etkili soruşturma yapılmasını ve bu eylemleri gerçekleştirenlerin yeterli cezayı almasını sağlamaları tavsiye edilmektedir⁷⁶. Türk makamlarının istatistiklerine göre⁷⁷ 2010 yılıyla 3 Temmuz 2015 tarihi arasında aşırı güç kullanmaları nedeniyle (TCK 256) milli emniyet teşkilatına mensup 2975 personel hakkında disiplin soruşturması, 3543 personel hakkında da ceza kovuşturması yapılmıştır. İşkence yaptıkları nedeniyle 324 memur hakkında disiplin soruşturması (TCK 94 ve 95), 688 personel hakkında ceza kovuşturması başlatılmıştır. Aşırı kuvvet kullanmayla ilgili 148 vakada disiplin tedbiri alınmış, 4 vakayla ilgili olarak da adli para cezası uygulanmıştır. İşkenceyle ilgili olaylarda 3 disiplin tedbiri alınmıştır⁷⁸. Bu rakamlar kamuoyuna açıklanmamış hatta söz konusu istatistiklerden Ombudsman bile haberdar edilmemiştir. Çok sınırlı sayıda disiplin tedbiri ve mahkeme kararı suçun cezasız kaldığını gösterdiğinden, ECRI yetkililerin bu tür şikayet ve soruşturmalar için merkezi bir kayıt birimi açma ve konuyla ilgili kararları izlemek üzere bir kurum tayin etme, insan hakları ihlallerinin denetlenmesinde (bakınız aynı zamanda: Madde 95 ve 96) uzmanlaşmış müfettiş gruplarına daha fazla eğitim sağlama ve insan hakları eğitimini polis memurlarını da kapsayacak şekilde genişletme planını memnunlukla karşılar. ECRI aynı zamanda hassas grupların polise güven duymasını ve bu güvenin artmasını sağlamak üzere ilave faaliyetlere ihtiyaç olduğunu mülhaza etmektedir.

59. ECRI yetkililerin kolluk kuvvetleriyle ilgili disiplin ve yargı kovuşturmalarına ilişkin istatistikleri yayınlamalarını, Ombudsman'a olayların altında yatan nedenlerle ilgili dosyaları vermelerini ve sürekli bir diyalogun parçası olarak bu verileri hassas konumdaki gruplarla ele almalarını tavsiye eder.

4. Entegrasyon politikaları

60. Son yıllarda göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye dönüşen ve dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan bir ülke olarak Türkiye'de kapsamlı entegrasyon politikalarına olan ihtiyaç artmıştır. 2016 yılı başlarında Türkiye'nin nüfusu çoğunluğu Sünni Müslüman 78 milyon⁷⁹ insandan oluşuyordu. Nüfus bileşimi ile ilgili resmi verilerin olmayışı nedeniyle ülkedeki azınlık topluluklarının büyüklüğünü ortaya koyacak net rakamlar bulunmamaktadır. Yapılan tahminler birbirinden çok farklıdır. Nüfusun %10 ila %20'sinin Kürt olduğu (yaklaşık 8 ila 10 milyon) ve nüfusun %7 ila 12'sinin de diğer etnik azınlıklara ait olduğu tahmin edilmektedir. Alevilerle ilgili tahminler ise nüfusun %10' ile %40'ı arasında değişmektedir. Diğer azınlık gruplarının büyüklüğü ise, değişken tahminlerde,

⁷⁶ Aynı satırda, Türk hükümeti 2014c: 3.1.

⁷⁷ Ne yazık ki yetkililer ırkçılıkla ve homofobi/transfobi ile ilgili bilgi vermemişlerdir.

⁷⁸ Türk İstatistik Enstitüsü 2016.

⁷⁹ UNHCR 2016 a ve b; Avrupa Konseyi 2016; Indexmundi.com 2016; ABD Dışişleri Bakanlığı 2014; Turkishnews.com 2012.

500.000 ila 5 milyon Roman, 40.000 ila 90.000 Ermeni, 20.000 Yahudi ve 3000 ila 4000 Rum verilmektedir⁸⁰.

Yetkililere göre Türkiye’de 2,7 milyon Suriyeli mülteci ve 300.000 kadar Iraklı yaşamaktadır. Suriyeli mültecilerin 265.000’i AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi) tarafından yönetilen mülteci kamplarında kalmaktadır. Entegrasyon politikalarına sadece ülke vatandaşı olmayanların değil, aynı zamanda dilsel, dini ve etnik azınlık gruplarının da ihtiyacı vardır. O nedenle bunlara ilişkin politikalar, bu grupların büyüklüğü konusunda güvenilir tahminler olmaksızın oluşturulamazlar. ECRI yetkilileri bu alanda güvenilir veri oluşturmaya teşvik eder.

- **Ülke vatandaşı olmayanlar için entegrasyon politikaları**

61. Türkiye, 2013’te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu (LFIP) Kabul ederek göçmen ve mültecilerin entegrasyonu için yeni bir çerçeve oluşturmuş ve ECRI’nin dördüncü ara takip tavsiyesini uygulamıştır. Yasada Türkiye’ye giriş, Türkiye’de kalma ve Türkiye’den çıkışla ve yabancı uyruklular ve uluslar arası korumayla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Türkiye Uluslar arası Mülteciler Sözleşmesine coğrafi çekince koyan ve iltica isteklerini sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelenlerle sınırlayan az sayıda ülkeden biridir. Bu ülkelerin dışındaki ülkelerden gelenler üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar “şartlı mülteci” olarak kabul edilmektedirler (LFIP Madde 62). İki grup arasında prosedürler açısından herhangi bir fark gözetilmemekte (LFIP Madde 65) ve uluslar arası korumadan yararlanan ve bu koruma için başvuranların tümü ilk ve orta öğretim hizmetlerinden (LFIP Madde 89.1) ve sosyal sigortadan ve genel sağlık sigortasından (LFIP Madde 89.3) yararlanır ve uluslar arası koruma başvurularını yaptıktan altı ay sonra çalışma kartesi için başvuruda bulunabilir (LFIP Madde 89.4a). Uzun bir gecikmeden sonra nihayet 15 Ocak 2016’da çalışma izinleriyle ilgili ikincil mevzuat hazırlanmıştır⁸¹.
62. LFIP’te aynı zamanda halen göç işlerini yöneten, İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (DGMM) kuruluş ve sorumlulukları düzenlenmektedir⁸². Bu kurum 18 Mayıs 2015’te kurulmuş ve il idaresinin yerine geçmiştir. DGMM LFIP’in 96.1 Maddesi uyarınca “yabancıların ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak, sosyal hayatın tüm alanlarında bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla” planlama ve entegrasyon faaliyetlerini düzenlemekten sorumludur. Yasada bu görevin ülkenin mali ve ekonomik imkanları ölçüsünde yerine getirilebileceği belirtilmektedir. DGMM, LFIP’in 96.1 Maddesine göre, uluslararası kurumların tavsiyelerini dikkate alacaktır. “Karşılıklı uyum”, yabancı düşmanlığının ve nefret söyleminin önlenmesi ve medya ve halkla ilişkiler konularında görev yapmak üzere DGMM içinde bir “Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı” oluşturulmuştur⁸³.
63. Madde 96.2 uyarınca yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir. Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır⁸⁴. Son olarak, yasada Türk

⁸⁰ According to another regulation published on 26 April 2016, refugees and persons being granted subsidiary protection are now allowed to work without a work permit. See also UNHCR 2016d: 81.

⁸¹ Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu Madde 1

⁸² Türk makamları, 10.7.2015, İçişleri Bakanlığınca iletilen bilgiler: 6.

⁸³ Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu Madde 96 (2)

⁸⁴ Kilberg R. 2014.

vatandaşı olmayanlar hakkında veri toplanması da yer almaktadır (Madde 99)⁸⁵. Yetkililere göre 2014 yılında 26.000 kişi 1479 adet dil kursuna devam etmiştir.

64. Türkiye'nin eğitim, istihdam, konut ve sağlık gibi kilit alanlarda ilerlemeyi ölçecek bir entegrasyon göstergeleri sistemi olmadığından, mültecilerle ilgili mevcut entegrasyon politikalarının etkilerini ölçmek güçtür. ECRI bu nedenle yetkililere bu alandaki uluslar arası standartlardan⁸⁶ yararlanmalarını ve entegrasyon politikalarının etkilerini izlemeye yarayacak bir dizi gösterge oluşturmalarını tavsiye eder. Aynı zamanda bu sistem gizlilik, bilgilendirilmiş onam ve kimliği gönüllü olarak belirtme ilkelerine çok sıkı bir biçimde uymalıdır. Veriler mümkün olduğu hallerde anonim bir biçimde toplanmalı ve nüfus müdürlüklerindeki ve kimlik belgelerindeki gizli etnik kodlar kaldırılmalıdır⁸⁷.
65. ECRI Türk makamlarına gizlilik ve gönüllü kimlik açıklama ilkelerine çok sıkı bir şekilde uyararak eğitim, istihdam, sağlık ve konut gibi temel alanlarda entegrasyon politikasından yararlanacakların entegrasyonunu ve yaşam koşullarını değerlendirip iyileştirme maksadıyla istatistiksel veri ve bir dizi gösterge oluşturmalarını tavsiye eder.
66. ECRI ülkeye şimdiye kadar görülmedik sayıda mültecinin girişini yönetmek zorunda kaldığı için DGMM'nin güç bir başlangıç yaptığını anlamaktadır. ECRI aynı zamanda DGMM'nin eylem planı da olan kapsamlı bir entegrasyon stratejisi oluşturmayı planladığını olumlu bir gelişme olarak not eder ve DGMM'yi söz konusu dokümanı oluşturup projeyi 2017 Şubat ayında tamamlamaya teşvik eder. ECRI aynı zamanda söz konusu stratejinin somut uygulama faaliyetlerine ve bu faaliyetlerin etkisini değerlendirmek üzere göstergeler oluşturulmasının önemini vurgular.
67. Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki durumunun güvenilir bir tablosu BM Mülteciler Baş Komiserliğinin (UNHCR) Mülteci ve Dayanıklılık Planı 2016-2017'de sağlanmıştır⁸⁸. Eğitim alanında ECRI 290.000 mülteciye okul sağlanmış olduğunu olumlu bir gelişme olarak not eder. ECRI aynı zamanda henüz okula gitme imkanı olmayan çok sayıda mülteci çocuğu için de büyük endişe duymaktadır. Suriyeli çocukların doğum oranı yüksektir: 300.000 çocuk 3 yaşından küçüktür ve 830,000 çocuk okul çağına gelmiştir. 2015 yılı sonlarına gelindiğinde hemen hemen 500.000 çocuk (6-17 yaşında) henüz örgün eğitim programlarına başlamamıştı⁸⁹ ve çok sayıda gencin beceri eğitimine, dil programlarına ve yüksek eğitime ihtiyacı vardı. Okula yazılım oranları küçük sınıflarda en yüksekken daha üst sınıflarda bu sayı ani bir şekilde düşmekteydi. UNHCR, çocukların ve gençlerin aile gelirine katkıda bulunması beklentisi de dahil olmak üzere, orta okulda kız ve erkek çocuklarının okula yazılma oranlarını etkileyen unsurların ele alınması için özel müdahaleler gerektiğini mülahaza etmektedir.
68. ECRI bu bağlamda, okul sistemine girmeden önce dili öğrenmelerini ve ülkeye ilgili gerekli bilgileri almaları için göçmen kökenli çocukların okul öncesi eğitime katılmalarının önemini vurgular. Göçmen kökenli pek çok çocuğun okullarda özel destek görme ihtiyacıyla ilgili olarak yetkililer göçmen çocuklarına eğitim sisteminde yardımcı olmak için 16 Ağustos 2010 tarihli eğitim bakanlığı genelgesini başarılı bir biçimde uygulamaya başladıklarını belirtmişlerdir. Ancak çok büyük sayılarda mültecinin giriş yapması sonucunda belirlenen kılavuz ilkeler tüm ülke çapında uygulanamamıştır⁹⁰.

⁸⁵ ECRI 2007c; EU EC 2013b.

⁸⁶ EELN 2014b: 84. Panarmenian.net 2016.

⁸⁷ UNHCR 2016d: 3 ve müteakip maddeler. Suriyeli Roman ve kadın mülteciler Hakkında karşılaştırın, Yıldız Y. 2015 ve Mazlumder 2014.

⁸⁸ Migration Integration Policy Index (MIPEX) 2015a.

⁸⁹ Suriyeli mültecilerin %55'inin 18 yaşından küçük olduğuna dair tahminler nedeniyle gerçek rakamlar daha da yüksek olabilir.

⁹⁰ Daha fazla ayrıntı için bakınız: Dünya bankası Grubu 2015.

69. Mülteci kampları dışında yaşayan mülteci ailelerinin istihdam ve yaşam koşullarına ilişkin durumu endişe kaynağıdır. Mültecilerin büyük çoğunluğu yaşamını çalışarak kazanmak zorundayken, 2015 yılı sonunda ancak 7400 kişi çalışma belgesi alabilmiştir. Bunun sonucunda mültecilerin büyük bölümü serbest çalışmak veya yasa dışı olarak çalışmak zorunda kalmışlar⁹¹ bu da istismara ve düşük ücretlere yol açmıştır. Bunun emek pazarı ve Türk vatandaşlarının ücretleri üzerinde yarattığı baskılar sosyal gerginliklere, nefret söylemlerine ve mültecilere karşı ayrımcılığa yol açmıştır. ECRI bu nedenle Ocak 2016'da mülteciler için çalışma izniyle ilgili ikincil mevzuatın yayınlanmasını memnurlukla karşılar⁹². Aynı zamanda mültecilerin emek pazarına entegrasyonunu kolaylaştırmak üzere, mültecilere Türk dili kursları ve profesyonel eğitim sağlayacak sistematik ve sürdürülebilir bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.
70. Karşı karşıya kalınan bu benzeri görülmemiş güçlükler karşısında ECRI yetkili makamları ülkedeki çok büyük sayılardaki Suriyeli mültecilere düzgün bir yaşam sağlamak ve bu grupları entegre etmek için uluslar arası toplumdaki daha çok destek arayışı içine girmeye teşvik eder. 2016 Mayıs ayında yabancı bağışçılar UNCHR'in Türkiye'de 2016 yılı boyunca uygulanmasını öngördüğü plan için ihtiyaç duyulan 806 milyon doların sadece %11'ini sağlamayı kabul etmişlerdir.
71. ECRI yetkililere vatandaş olmayanların entegrasyon planlarıyla ilgili bir stratejiyi ve eylem planını süratle tamamlamalarını tavsiye eder. Yetkililer aynı zamanda bu politikaların uygulanması ve özellikle de bütün mülteci çocuklarının eğitim almasını sağlamak üzere muhtemel bütün kaynakları, özellikle de yabancı bağışçıların kaynaklarını seferber etmelidirler.
72. ECRI Türkiye'nin BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesini Kabul eden az sayıda Avrupa Konseyi üyesi olduğunu hatırlatmaktan memnurluk duyar. ECRI aynı zamanda sınırız çalışma iznine sahip olabilmek için uzun bir hak kazanma süresi (sekiz yıl) olması nedeniyle yasal göçmen işçilerin çoğunun sadece sınırlı çalışma izinleri olduğunu not eder. Bunun sonucunda bu işçiler işverenlerine mecburen bağıdırlar, (4817 sayılı, Yabancılar için Çalışma Belgeleri konulu yasa, Madde 5 ve 6.) vatandaşlarla eşit haklara sahip değildirler ve kamu iş ve işçi bulma kurumu hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar⁹³. ECRI bu nedenle yetkilileri sınırsız süreli çalışma iznine erişimi kolaylaştırmaya teşvik eder.
- **Etnik, dini ve dilsel azınlık grupları için entegrasyon politikaları**
73. ECRI dördüncü Türkiye raporunda etnik, dini ve dilsel azınlık gruplarının (azınlık grupları) entegrasyonuna yönelik bir dizi tavsiyede bulunmuştur. ECRI bu bağlamda Lozan Anlaşması uyarınca korunan ve azınlık olarak kabul edilsin veya edilmesin Türkiye'deki tüm farklı din, milli veya etnik köken, dil veya renkten gruplara genelde "azınlık" grupları olarak atıfta bulunduğunu hatırlatır⁹⁴.
74. Azınlık gruplarının yaşam koşullarıyla ilgili olarak elde çok az istatistiksel bilgi olmasına rağmen, elde edilen bilgilerden bu grupların ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü alanlarındaki genel geriye gidişten etkilendikleri ve kendilerini açıkça ifade edemedikleri anlaşılmaktadır⁹⁵. Azınlık grupları aynı zamanda gazetecilerin tutuklanmaya devam etmesinden de etkilenmektedirler⁹⁶. Romanlar

⁹¹ UNHCR 2016d.

⁹² Daha fazla ayrıntı için bakınız: MIPEx 2015b.

⁹³ ECRI'nin 4. Türkiye raporu Madde 82.

⁹⁴ On the general backslide see EU 2015: 4 et seq. and on minority groups Sosyalmedyaveazınlıklar.com 2016; IBTimes 2015; Dailysabah.com 2016. Other Council of Europe bodies focus on this issue.

⁹⁵ Genel geriye gidişle ilgili olarak bakınız: EU 2015: 4 ve müteakip maddeler ve azınlık gruplarıyla ilgili olarak bakınız: Sosyalmedyaveazınlıklar.com 2016; IBTimes 2015; Dailysabah.com 2016. Diğer Avrupa Konseyi kurumları da bu konu üzerinde odaklanmaktadır.

⁹⁶ Gazetecileri Koruma Komitesi 2015.

ve Kürtler de kamu hizmetlerine erişimde kayda değer sorunlar yaşamaktadırlar. Roman çocuklarının okula yazılma oranları düşük olup, devamsızlık, okulu erken yaşta terk etme ve ayrı okullara gönderilme gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Bunların temel nedenleri ailelerinin maddi durumunun yeterli olmayışı, önyargılar ve okulda düşük beklentiler içinde olmalarıdır. Aynı zamanda sağlıklı roman çocuklarının engelli bireylerin eğitim programlarına dahil edildiklerine ilişkin endişe verici bilgiler de alınmaktadır. Ayrımcılık ve sosyal dışlanma nedenleriyle romanlar emek pazarında çok büyük güçlüklerle karşı karşıyadırlar. Bunun sonucunda da işsizlik yüksek oranlardadır ve romanlar genellikle vasıfsız işçi gerektiren, istikrarsız ve güvenliksiz işlerde çalışmaktadırlar. Çoğu yoksul olup %80'i gecekonduarda ve bir kısmı kentsel dönüşüm projelerinin tehdidi altında olan fakir mahallelerde yaşamaktadır. Bu olumsuz yaşam koşulları sonucunda Romanlar yetersiz beslenme dahil olmak üzere sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kayda değer sayıda çocuğun nüfus kaydı olmayıp kimlik belgeleri de bulunmamaktadır⁹⁷.

75. ECRI yetkililerin uzun bir hazırlık süresinden sonra kısa süre önce tamamladığı, 26 Nisan 2016'da Kabul edilen Roman Vatandaşların Sosyal Entegrasyonuna Yönelik Ulusal Strateji Belgesini (2016-2021) memnunlukla karşılar. Stratejide eğitim, istihdam, sağlık, konut, sosyal yardım ve destek hizmetleri kapsamaktadır ve yerel eylem planları kanalıyla uygulanacaktır. Faaliyetlerle ilgili harcamalar uygulamaya katılan yönetimlerin bütçesinden karşılanacaktır. Bu faaliyetlere istihdam ve sosyal yardımla ilgili AB fonlarından sağlanan projeler de dahil olacaktır. Yetkililer süreç boyunca Roman sivil toplum kuruluşlarıyla istişare halinde olup güçlü, göstergelere dayalı bir denetleme sağlama maksadıyla yetkililerden ve STK'lardan oluşan bir izleme kurulu oluşturmayı planlamaktadırlar. Yetkililer stratejinin Kabul edilmesini beklemeden eğitim ve istihdam gibi alanlarda somut eylemler uygulamaya başlamışlardır⁹⁸. ECRI aynı zamanda birkaç yüz dernek kurmuş olan ve mecliste bir milletvekilleri bulunan Romanların giderek artan güçlendirilmelerini olumlu bir gelişme olarak not eder. 300 Roman öğrencinin derslere devamını ve başarısını arttıran Mersin'deki etüt merkezi gibi sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu çeşitli iyi uygulama örnekleri bulunmaktadır⁹⁹.
76. Romanlara karşı var olan büyük önyargılar ve bunun sonucunda meydana gelen şiddet içeren saldırılar göz önüne alındığında, ECRI siyasi liderlerin Roman topluluklarının marjinalleştirilmesine son vermek üzere ve bu stratejinin uygulanmasını sağlama üzere büyük bir çaba göstermesi gerektiğini mülhaza etmektedir. Stratejinin uygulanmasına yönelik eylem planları düzgün bütçeleme ve yetkililerden ve diğer paydaşlardan bağlayıcı finansal taahhütleri gerekli kılmaktadır. Romanlar aynı zamanda alınan tedbirlerin gerçek ihtiyaçlarına uygunluğunu sağlamak için uygulama ve denetimin bütün safhalarına katılmalıdırlar.
77. ECRI yetkililerin Roman Vatandaşların Sosyal Entegrasyonuna Yönelik Ulusal Strateji Belgesini (2016-2021) süratle uygulamasını tavsiye eder. Özellikle de düzgün bütçeleme, hedef belirleme ve stratejinin uygulanmasının parçasını oluşturan bütün eylem planlarının denetlenmesine odaklanılmalıdır. Roman temsilcileri uygulamanın bütün safhalarına katılmalıdır.
78. ECRI Kürtlerle ilgili olarak 4. Raporunda yetkililerin (i) doğu ve güneydoğudaki çatışmalar sonucunda ülke içinde yerinden edilmiş insanların geriye dönmesine yardım edilmesine, (ii) Kürtlerin özellikle eğitim ve konut alanlarında ayrımcılığa tabi tutulmamasının sağlanmasına ve (iii) çatışma sonrasında uğranan zararın

⁹⁷ EU 2015: 69; ERTF 2015; Foggo H. 2014.

⁹⁸ Dailysabah.com 2015b. ECRI büyük Roman nüfusunun yaşadığı bölgelerde bir başka sosyal katılım projesinin 2016 ve 2017'de uygulanacağını da not eder.

⁹⁹ Dailysabah.com 2015b ve c; Foggo H. 2015.

tazmin edilmesinden sorumlu komisyonların çalışmalarının sürekli izlenmesine yönelik çabalarını arttırmalarını tavsiye etmişti. ECRI yerinden edilme ve geriye dönüşle ilgili olarak 13 ili kapsayan ulusal eylem planının bu planın Kabul edildiği 2010'da açıklanmasına rağmen henüz sonuçlandırılmamış olmasını üzüntüyle karşılar. Bununla birlikte yetkililer pek çok Kürdün yaşadığı doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir dizi büyük projeye devam etmişlerdir. Örneğin Güneydoğu Anadolu Projesi bölgedeki yaşam standardının ve gelir düzeyinin artırılması amaçlanmaktadır. Proje 115 alt projeden oluşmaktadır ve 2014 ila 2018 yılları arasında sağlanacak tahsisat tahminen 8 milyar Euro olacaktır¹⁰⁰. Buna ilaveten hasar tespit ve tazminat komisyonları aldıkları 365.000 başvurunun %90'ından fazlasını karar bağlamış olup bu başvuruların yarısından fazlasına tazminat ödemiştir. 2014 Haziran ayında, PKK militanlarının topluma yeniden kazandırılmasını kolaylaştırmaya yönelik 6551 sayılı terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine dair kanun kabul edilmiştir. Kürtçenin resmi bağlamlarda kullanılması da kolaylaştırılmıştır¹⁰¹.

79. Yukarıda belirtilen gayretlere rağmen 1 milyon kadar Kürt hala yerinden edilmiş durumdadır. Çoğu düşük standartta, yasadışı olarak kaçak inşa edilmiş evlerde, evden çıkarılma riskiyle karşı karşıya yaşamaya devam etmektedir. Bedelsiz sağlık hizmeti sağlayan yeşil kart sisteminden yararlanmaktalarsa da, daha geniş kapsamlı bir devlet desteğinin olmaması yerel ortamları bütünleşmelerini güçleştirmiştir. Yoksulluk nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiş insanların çocukları okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu arka plan bağlamında AB müteaddit defalar ülke içinde yerinden edilmiş insanların karşı karşıya kaldıkları güçlüklerin üstesinden gelebilmeleri için kapsamlı bir strateji oluşturulması çağrısında bulunmuştur¹⁰².

80. Doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan Kürtlerin durumu da kaygı vericidir. Bu bölgeler en düşük ortalama hane halkı gelirinin ve en yüksek yoksulluk oranının olduğu bölgeler olmaya devam etmektedirler¹⁰³. 2012'den beri 500.000 Suriyeli göçmenin gelişi bölgede yaşayan tüm hassas konumdaki gruplar için kapsamlı entegrasyon politikalarına olan ihtiyacı arttırmıştır.

Durum 2015 yılının ikinci yarısında PKK'ya karşı güvenlik operasyonlarının yeniden başlaması üzerine süratle kötüleşmiştir. Bölgede yaşayanlar sadece ölüm ve yaralanma tehdidi altında olmayıp (bakınız yukarıdaki madde 49), aynı zamanda haftalarca süren ve sivillerin temel gıda maddelerini almak veya acil tıbbi sağlık hizmeti almak için bile evlerinden çıkmalarına izin verilmeyen sokağa çıkma yasaklarıyla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun sonucunda da bölgede yaşayan pek çok insan evlerini yeniden terk etmek zorunda kalmışlardır.

81. Kürt halkının sürdürülebilir bütünleşmesi aynı zamanda ifade özgürlüklerine getirilen ciddi kısıtlamalarla da güçleşmektedir¹⁰⁴. Önde gelen Kürt politikacılar terör örgütünün üyesi gibi hareket ettikleri iddiasıyla görevden alınma ve tutuklanmayla tehdit edilmişlerdir. Bu tehditler Kürt politikacıların güney doğu bölgesi için daha fazla özerklik istedikleri, ancak bunu yaparken terörü tahrik etmedikleri veya haklı göstermedikleri ifadelerinden sonra gelmiştir¹⁰⁵. Aynı şey

¹⁰⁰ Köy Altyapı Destek Projesi kırsal bölgelerde temel altyapının sağlanmasını amaçlamaktadır. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi Ülke İçinde Yerinden edilmiş şahısların evlerine dönmeleri için gerekli sosyal ve ekonomik altyapıları oluşturmayı amaçlamaktadır. SODES projesi sosyal kapsayıcılık, kültür-sanat-spor ve istihdam üzerinde odaklanmaktadır. Proje halen 34 ili kapsamaktadır.

¹⁰¹ Daha fazla ayrıntı için bakınız: İçişleri Bakanlığı 2015, 129 ve müteakip maddeler; EU EC 2014: 17.

¹⁰² EU 2015: 25 ve müteakip maddeler;

¹⁰³ Türk Standartları Enstitüsü 2015; Todayzaman.com 2015c ; hurriyetdailynews.com 2014c.

¹⁰⁴ Bununla ilgili olarak bakınız: Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu 2016b.

¹⁰⁵ Todayzaman.com 2016. Bununla ilgili olarak aynı zamanda bakınız: üst düzey devlet yetkililerine "hakaret suçuyla" ilgili 6 Ocak 2016 tarihli bir emniyet müdürlüğü genelgesine ilişkin haberler ve 2 Ekim 2008 tarihli, 36109/03 karar no.lu Leroy/Fransa Davası, Madde 36 ve müteakip maddeler.

bin kişiyle birlikte bir barış dilekçesi imzalayan 20 kadar akademisyen için de geçerlidir¹⁰⁶.

82. ECRI bu tür hareketlerin herhangi bir bütünleşme politikasının temelini baltaladığını mülhaza eder ve yine, terörle mücadelenin doğrudan veya dolaylı ayrımcılık yapılmaksızın uluslar arası insan hakları yasasına tam olarak uyularak gerçekleştirilmesi gerektiğinin yer aldığı 8 No.lu GPR'sine atıfta bulunur. AİHM'nin, özellikle de ifade özgürlüğü¹⁰⁷, ile ilgili içtihatlarını hatırlatarak yetkilileri temel insan hak ve özgürlükleriyle çelişen herhangi bir girişimlerinde orantılılık ilkesine sıkı sıkıya uymaya acilen davet eder.
83. ECRI yetkililere ülkenin güneydoğusundaki güvenlik operasyonları ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle getirilen ağır kısıtlamaları yumuşatmalarını, Kürtlerin ve diğer sivillerin gıda ve temel hizmetlere erişimini sağlamalarını ifade özgürlüğüne saygı göstermelerini ve Kürt azınlık grubunun entegrasyonu için olumlu girişimlerini artırmalarını kuvvetle tavsiye eder.
84. Eğitimle ilgili olarak, 6. Demokratikleşme paketi dilsel azınlık grupları için bir ölçüde ilerleme sağlamıştır. Kısmen ECRI'nin 4. Türkiye raporunun 63. Maddesindeki tavsiyeye uygun olarak, özel okullar artık azınlıkların günlük yaşamlarında kullandıkları dillerde ve lehçelerde öğretim yapabilmektedirler 6529 sayılı yasanın 11. Maddesi). Ayrıca eğitim bakanlığı devlet okullarında Kürtçe, Abhazca, Adigece, Lazca ve diğer dillerde seçmeli dil dersleri başlatmış olup 17 Kürtçe dil öğretmenini daimi kadroya almıştır. Çeşitli üniversitelerde de Kürtçe öğretilmeye başlanmıştır.
85. Ancak 1923 Lozan Anlaşmasıyla korunmayan azınlık grupları için Türkçe dışındaki dillerin ana dil olarak öğretimi halen Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42.9 Maddesiyle yasaktır. Kürt ve diğer azınlık gruplarından çocuklar eğitim dili olan Türkçeyi yeterince öğrenemediklerinden bu yapısal ayrımcılığa yol açmaktadır. ECRI bu nedenle yetkilileri ilk okula giren bütün çocukların ilk ve müteakiben orta öğretimlerini başarılı bir şekilde tamamlaması için eğitim dilinde yeterli yetkinliğe ulaşmasını sağlayacak insicamlı bir strateji oluşturmaya teşvik eder. Bunu sağlamanın uygun yöntemlerinden biri (i) azınlık dillerini konuşan çocuklar arasında okul öncesi eğitime katılım oranlarını arttırmak, böyle çocuklar için okulda özel destek sağlamak ve (ii) tüm azınlık gruplarından çocuklara ana dilde eğitime izin vermektir.
86. ECRI Türk makamlarının azınlık gruplarından bütün çocukların, eğitimlerini başarıyla tamamlamaları için, ilk okula başlarken eğitim diline yeterince hakim olmasını sağlamalarını tavsiye eder. Bu çocuklara aynı zamanda eğitimleri esnasında gerekli olabilecek özel destek de verilmelidir.
87. Kısa bir süre bir grup aydın, ders kitaplarına hala Ermenilere ve diğer hassas konumdaki gruplara karşı açıkça nefret ifade eden bölümler olduğuna işaret etmişlerdir. Romanların protestoları üzerine eğitim bakanlığı içinde pek çok ırkçı ifade bulunan ve zorunlu okuma listesinde olan bir kitabı listeden çıkartmıştır¹⁰⁸. ECRI okulda ve eğitim boyunca ırkçılıkla ve ayrımcılıkla mücadeleyle ilgili 10 No.lu GPR'sine atıfta bulunur.
88. ECRI yetkililere ders kitaplarından ırkçı bölümleri veya herhangi bir azınlık grubuna karşı klişeleşmiş bakış açılarını, hoşgörüsüzlüğü veya ön yargıları teşvik eden bölümleri çıkarmalarını tavsiye eder.

¹⁰⁶ BBC.com 2016. Aynı zamanda bakınız: Avrupa Konseyi Genel Sekreteri 2016.

¹⁰⁷ AİHS 10. Maddesiyle ilgili olarak bakınız: AİHM 2016a: 22 ve müteakip maddeler, 17.09.2014 tarihli, 28516/08 karar no.lu Belek ve Özkurt/Türkiye davası ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu.

¹⁰⁸ EU EC 2015: 68; Todayzaman.com 2014b.

89. Dini azınlık gruplarıyla ilgili olarak ECRI 4. Raporunda yetkililerin özellikle fon ayırma, ibadet yerleri ve din eğitimi gibi alanlarda muhtemel ayrımcı muameleyi soruşturmalarını ve bulunan ayrımcılık unsurları varsa bunları düzeltmesini tavsiye etmiştir. Bu alanlarda ve özellikle din eğitiminde yapısal ayrımcılığın sona erdirilmesi azınlık gruplarının sürdürülebilir bütünleşmesi için önemli olduğundan, ECRI Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) bu alanda yeniden ciddi ihlaller bulmuş olmasını üzüntüyle karşılar. AİHM 16 Eylül 2014 tarihli bir kararında Türkiye'nin Alevi çocuklarını Sünni İslam'a odaklanmış olan din derslerine devam etmeye zorlayarak Alevi davacıların haklarını ihlal ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme Devletin din konularını düzenlerken objektif ve tarafsız olma yükümlülüğünü hatırlatarak, daha önceki ihlal kararlarına rağmen Türkiye'nin hala din dersiyle ilgili olarak çocuğun ebeveyninin dini inançlarına saygının sağlanmasını temin edecek bir sistem oluşturmamış olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁹. Ayrıca Ombudsman da kısa bir süre önce "Temel Eğitimden Orta Eğitime Geçiş" sınavında notların hesaplanmasında kullanılan yöntemin din eğitiminden muaf tutulan öğrencilerin aleyhine bir ayrımcılık yarattığına karar vermiştir¹¹⁰. AİHM aynı zamanda camilerle cem evlerine (Alevilerin ibadethanesi) ayrılan fonlar açısından ayrımcılık yaratıldığından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından bir ihlal olduğuna ve cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ve Alevi din adamlarının memur olarak işe alınmasına ilişkin bir başka önemli davada da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. Ve 14. Maddelerinin ihlal edildiğine hükmetmiştir¹¹¹.
90. Bu davalar yetkililerin hala dini konularda devletin objektif ve tarafsız olma görevine saygı göstermediğini, bunun da dini azınlıklara karşı çeşitli şekillerde yapısal bir ayrımcılığa yol açtığını göstermektedir. Başarılı bir bütünleşme için bu tür yapısal ayrımcılığın sona erdirilmesi önemli olduğundan, ECRI yetkilileri tekrar bu alanda AİHM kararlarını uygulamayı hızlandırmaya acilen davet eder¹¹². Aynı şekilde, el konulmuş malların iadesi ve geçmişteki adaletsizliklerin telafi edilmesi, uygun bir entegrasyon ortamı yaratma açısından ele alınması gereken önemli konular olmayı sürdürmektedir.

91. ECRI yetkililere dini konularla ilgili düzenlemelerinde objektiflik ve tarafsızlık yükümlülüklerine çok sıkı bir şekilde uymalarını, bu bakımdan ayrımcı düzenlemeleri ve uygulamaları yürürlükten kaldırmalarını ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ilgili kararlarının uygulanmasını çabuklaştırmalarını tavsiye eder.

II. Türkiye'ye özel konular

1. Dördüncü dönemde yapılan tavsiyelerin takibe alınmasında ara süreç

92. ECRI'nin dördüncü Türkiye raporunun ilk ara izleme dönemi tavsiyesi yetkililerin ırkçılıkla mücadeleye yönelik ceza kanunu hükümlerinin güçlendirilmesiydi. Bu tedbirin uygulanması bu raporun Madde 3 ila 11'inde ele alınmıştır. Henüz uygulanmamış diğer ara izleme dönemi tavsiye, yetkililerce, azınlık grubu üyelerine yönelik kötü muamele dahil olmak üzere, polisin veya diğer güvenlik kuvvetlerinin yanlış tutum ve davranışta buldukları iddialarına dair vakaların soruşturulması görevinin tevdi edileceği bağımsız bir kurumun oluşturulmasıydı. ECRI bu tavsiyelerin uygulanmasıyla ilgili 2014 yılı raporunda, Kolluk Gözetim Komisyonunun kurulmasının, söz konusu kurum bağımsız¹¹³ olmayacağından ve gerekli soruşturma yetkilerine sahip olmayacağından 11 No.lu GPR'si ile uyumlu

¹⁰⁹ Mansur Yalçın ve Diğerleri/Türkiye davası, Karar no. 21163/11, 16 Eylül 2014.

¹¹⁰ Norveç Helsinki Komitesi 2015: 36 ve müteakip maddeler.

¹¹¹ Cumhuriyetçi Eğitim Ve Kültür Merkezi Vakfı/Türkiye davası, Karar no. 32093/10, 2.12.2014; Doğan ve diğerleri /Türkiye davası [GC], Karar no. 62649/10, 26.4.2016.

¹¹² 2013 yılına kadarki dönemin bir genel görünümü için bakınız: 2013 bakınız: Norveç Helsinki Komitesi 2013.

¹¹³ Aynı satırda CommDH 2013: 2.

olmayacağını mülhaza etmişti. ECRI, bu komisyonun kurulmasına ilişkin yasanın 3 Mayıs 2016'da kabulünden önce söz konusu noksanlıkların giderilmemiş olmasından üzüntü duyar. Bununla birlikte ECRI söz konusu yeni kurumun etkisini ilgiyle izleyecektir.

93. ECRI 2014 yılında vardığı sonuçlarda Ombudsmanların kolluk kuvvetlerinin yanlış tutum ve davranışlarını soruşturma görevini üstlenebileceği görüşünü ifade etmişti. Ombudsman da gerçekten polisin yanlış tutum ve davranışlarıyla ilgili soruşturmalara başladığından ECRI'yi haberdar etmişti. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri bu bağlamda, 2013'teki raporunda, polisin Gezi Parkında yapılacak inşaatın protesto eylemlerini bastırmasıyla ilgili olarak Ombudsman'ın hazırlayacağı raporun, bu kurumun Türkiye'nin insan hakları sistemindeki temel aktörlerden biri olduğunu ortaya koyacak hem çok önemli bir test hem de çok özel bir fırsat olduğunu belirtmişti¹¹⁴. Örneğin 2015 yılında polisin İstanbul'daki LGBT Gurur Yürüyüşünü dağıtması v eve Edirne dolaylarında polisin yaptığı gösteri gibi (bakınız Madde 52 ve 53) ECRI'nin yetki alanına giren gruplara karşı polisin yanlış tutum ve davranışlarına ilişkin iddialarla ilgili benzer soruşturmalar da yapılmalıdır. Ombudsmanın Gezi parkı olaylarıyla ilgili raporu, polisin müdahalesini desteklemesine rağmen, polisin tutum ve davranışlarını eleştirmiş ve barışçı gösterilerin yapılabilmesi ve polisin daha iyi eğitilmesi ve daha fazla hesap verebilir olması için yasalarda değişiklik yapılması yönünde kuvvetli tavsiyelerde bulunmuştur. Önerilen tedbirler arasında, öldürücü ve öldürücü olmayan silahlarla kuvvet kullanılması, bu tür müdahalelerin kaydedilmesi, hizmet öncesi ve görev başı eğitiminin artırılması ve özellikle de kurulması önerilen Kolluk Gözetim Komisyonunun bağımsızlığını arttırmak veya bu kurumu mevcut Ombudsmanlık kurumuyla¹¹⁵ birleştirilmek suretiyle mevcut 'cezasızlık kültürü'yle mücadele dahil olmak üzere, polis müdahalesiyle ilgili mevcut yasal mevzuatın ve idari uygulamaların yeniden düzenlenmesi de yer almıştır. Bu tavsiyelerin uygulanması aynı zamanda hassas konumdaki gruplara polisin yanlış tutum ve davranışlarına karşı daha büyük koruma sağlayacaktır.

94. ECRI yetkili meclis komisyonunun Ombudsman'ın tavsiyelerini neden uygulamadıklarını araştırmak üzere çeşitli yetkilileri meclise çağırması olumlu bir gelişme olarak not eder.

Ancak, ECRI'nin ülke ziyareti sırasında, özellikle yasal değişikliklerle ilgili bazı tavsiyelerin henüz uygulanmadığı görülmüştür. Aynı zamanda Ombudsmanın kolluk görevlilerine karşı yürütülen disiplin ve yargı kovuşturmalarıyla ilgili dosyalara ve istatistiksel bilgilere erişimi olmamıştır. Bu bilgilere göre 138 soruşturma yapılmış, bunlardan 36'sı cezalandırma ile sonuçlanmıştır. ECRI buna rağmen gelecek vadededen bir başlangıç yapıldığı görüşünde olup, bütün paydaşları bağımsız olmayacak olan bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurma yerine, bu işlevlerini daha etkili bir biçimde yerine getirebilmesi için Ombudsmanı güçlendirmeye teşvik eder.

95. ECRI, hassas konumdaki gruplara yönelik kötü muamele dahil olmak üzere, polisten, diğer güvenlik kuvvetlerinden ve savcılıktan tamamen bağımsız bir kuruma polisin veya diğer emniyet kuvvetlerinin yanlış tutum ve davranışıyla ilgili iddiaları soruşturma görevi verilmesi tavsiyesini tekrarlar ve bunda ısrar eder. Bu tavsiyenin uygulanması için Ombudsmana konuyla baş edebilecek açık ve net bir yetki ve sorumluluk verilmelidir.

96. ECRI aynı zamanda polisin, savcılığın ve disiplin kurumlarının polisin yanlış tutum ve davranışıyla ilgili iddiaları etkili soruşturmalar yaparak bu gibi eylemleri yapanların yeterli bir şekilde cezalandırılmasını tavsiye eder.

¹¹⁴ CommDH 2013, Türkiye ülke raporu: 3.

¹¹⁵ Ombudsmanın, 3 Aralık 2013 tarih, 2013/90 no.lu kararı: §§ 508 ve müteakip maddeler.

2. LGBT bağlamında ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele politikaları ¹¹⁶

- Veriler

97. Türkiye’de lezbiyen, homoseksüel ve transgender (LGBT) bireylerle, bu bireylerin yaşam koşullarıyla ve maruz kaldıkları ayrımcılıkla ilgili resmi bilgi yoktur. Yapılan araştırmalar LGBT bireylere karşı yaygın bir önyargının mevcut olduğunu göstermektedir. 2013’te yayınlanan bir araştırmada ankete katılan Türklerin %78’i—araştırma yapılan Avrupa ülkelerindeki en yüksek oran—toplumun eşcinselliği kabul etmemesi gerektiğini söylemiştir¹¹⁷. Bir başka araştırmada ankete katılan Türklerin %84’ü komşularının LGBT olmasını istemediğini belirtmiştir¹¹⁸. Bu ön yargı sonucunda Türkiye’de LGBT bireyler toplumda gözükmemeye eğilimindedirler ve LGBT bireylerin sadece %38,5’u aile bireylerinden en az birine LGBT olduğunu açıklamıştır. Araştırmaya katılanların yaklaşık %6,6’sı kendi aile fertlerinin bile kendilerine karşı cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle şiddet uyguladıklarını ve %42,2’si de intihar etmeyi düşündüklerini açıklamışlardır. Araştırmaya katılanların toplam %67,4’ü okulda, %51,7’si ise üniversite eğitimleri sırasında ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. %78,9’u iş yerinde cinsel yönelimlerini veya toplumsal cinsiyet kimliklerini açıklamadıklarını, %55,7’si ise çalışma arkadaşlarının iş yerinde bu nedenlerle olumsuz sözlerle maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrımcılığa maruz kalanlardan sadece %10’u resmen şikayette bulunmuşlardır¹¹⁹.

- Politikalar ve mevzuat

98. ECRI yetkililerin bu konularla ilgili aldıkları tedbirlere ilişkin olarak çok az bilgi edinmiştir. Özetle belirtilen az sayıda tedbir arasında, yeni toplumsal cinsiyet edinmeyle ilgili tedavi ve polis ve jandarmaya LGBT konularıyla ilgili eğitim verilmesi dahil olmak üzere, transgender bireylere yönelik özel sağlık hizmetleridir. ECRI bazı siyasi partilerin LGBT sorunlarını ele almasından ve bunun sonucunda Mecliste LGBT’lerin yaşam koşulları ve bu hassas konumdaki grubun yasal açıdan korunmasında iyileştirme sağlanmasına ilişkin bir teklifin verilmiş olmasını memnurlukla karşılar¹²⁰.

Ayrıca, bazı belediyeler genç LGBT bireyler için koruma sağlamaya başlamış olup, bu bireylere kimliklerini açıklamadan ve bedelsiz olarak sağlık hizmetleri vermeye başlamışlardır¹²¹. Çeşitli LGBT STK’ları tescil edilmiş olup, bir LGBT ebeveyn gurubunca çekilen “Evladım” adlı film, LGBT bireylere yönelik anlayış ve hoş görünün arttırılmaya çalışıldığı bir iyi uygulama örneği olarak gösterilebilir¹²². LGBT grupları aynı zamanda bazı üniversitelerde de kurulmuş olup, 2003 yılından beri her yıl Gurur yürüyüşleri yapılmaktadır.

99. Ancak ana akım siyasi çevreler LGBT konularına sıcak bakmamaktadırlar¹²³. Meclisteki siyasilerin çoğunluğu yukarıda sözü edilen kanun teklifini reddetmiş ve LGBT bireylerin daha iyi korunmasına yönelik maddeleri sadece 2014 yılı anayasal reform yasasından değil, aynı zamanda ayrımcılıkla mücadele yasasından da çıkarmışlardır. İstanbul’da 2015 yılında yapılmak istenen Gurur yürüyüşüne polisin yoğun müdahalesinden de anlaşılacağı gibi, LGBT bireylerin

¹¹⁶ Terminolojiyle ilgili olarak bakınız: Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri 2011’de verilen tanımlar.

¹¹⁷ Pew Araştırma Merkezi 2013b.

¹¹⁸ Yılmaz V., Birdal S. 2012.

¹¹⁹ Yılmaz V. ve Göçmen İ. 2015. İstihdam bölümü için aynı zamanda bakınız: KAOS GL 2015a.

¹²⁰ Huffingtonpost.com 2013; Globalpost.com 2015b.

¹²¹ ILGA Europe 2015: 163; Hurrietarydailynews.com 2014b; Globalpost.com 2015a. pinknews.co.uk 2014.

¹²² lgbtinewsturkey.com 2015a.

¹²³ Bu bakımdan aynı zamanda bakınız: raporun 32. Ve müteakip maddeleri.

topluma kendileri açmalarında bir azalma görülmekte, hatta LGBT-ile-İlgili anahtar sözcükler interneti sansürlemek için kullanılmaktadır¹²⁴.

100. Bu bağlamda ECRI her bir üye devletin LGBT bireyleri şiddete ve ayrımcılığa karşı koruma yükümlülüğü olduğunu hatırlatır. Gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, gerekse Türkiye Cumhuriyeti Anayasası herkesin yaşam, bedensel bütünlük ve eşitlik gibi temel haklarını korumaktadır. ECRI yetkililerin bu ilkeleri ceza ve ayrımcılık karşıtı yasalarına açık ve net bir biçimde dahil etmeleri gerektiği görüşündedir. Yasalarda yapılacak bu tür değişiklikler daha fazla insan hakkı ihlali yapılmasının önlenmesi, AİHM'ye başvuruda bulunulmasından kaçınılması ve her bir kamu yetkilisine ve genel kamuoyuna LGBT bireylerin haklarının ihlal edilmesinin kanuna aykırı olduğunu en kesin bir biçimde anlatılması açılarından kaçınılmazdır. Bu raporun nefret söylemi ve şiddet konularıyla ilgili bölümlerinden de anlaşılacağı gibi, LGBT bireyleri şiddete, nefret söylemlerine ve ayrımcılığa karşı koruma görevleri hakkında, kolluk görevlilerine ve diğer kamu yetkililerine açık ve net talimatlar ve daha fazla eğitim verilmelidir. LGBT bireylerinin haklarının devlet görevlilerince ihlali disiplin ve ceza kovuşturmalarıyla soruşturulmalı ve cezalandırılmalıdır. ECRI bu bağlamda bu raporda daha önce yapılmış olan tavsiyelere atıfta bulunur.
101. LGBT bireylere karşı yüksek derecede ön yargı ve bunun sonucunda ortaya çıkan nefret söylemleri, şiddet ve olumsuz yaşam koşulları göz önüne alındığında, ECRI yetkililerin bu konulara yönelik olarak sistematik bir yaklaşım geliştirmelerinin ve LGBT bireylere karşı ayrımcılıkla ve hoşgörüsüzlükle mücadele için spesifik bir yetkili kurumu belirlemelerinin gerekli olduğunu mülahaza etmektedir. Aynı zamanda yetkililer, LGBT bireylerin eşit muamele ve eşit yaşam koşulları hakkına odaklanarak farkındalık artırıcı kampanyalar düzenlemelidirler. Burada amaç bu hassas konumdaki grubun anlaşılmasının ve bu gruba karşı genel tavrın iyileştirilmesidir. LGBT bireylerin eşit muameleye tabi olma hakkının hayata geçirilmesi için yetkililer aynı zamanda baş edilmesi gereken sorunları tam olarak anlamalarını sağlayacak araştırmaların yapılmasını da sağlamalıdır. LGBT temsilcileri ve uzmanlar tüm bu faaliyetlere katılmalıdırlar.
102. Bu yapıları temel alarak yetkililer örneğin zaten zor bir dönem olan ergenlik döneminde genç LGBT bireylerin karşı karşıya kaldıkları ilave bir varoluş sorunu olan LGBT kimliklerini açıklamada bu bireylere destek yapıları oluşturulması gibi en yakıcı ve acil sorunları ele almalıdırlar. Yetkililer bu genç yetişkinlerin cinsel yönelimlerine ve toplumsal cinsiyet aidiyetlerine uygun bir biçimde yaşamalarını sağlayacak bilgi, yardım ve korumaya erişim sağlamalarını temin etmelidirler.

Bu gayretler aile içi şiddete karşı İstanbul Sözleşmesinde yer alan araçlar kullanılarak, gençlikle ilgili çalışmalar yapanların ve diğer uzmanların LGBT konularında eğitilmesini¹²⁵, ve LGBT bireylerin diğer tür şiddete ve ayrımcılığa karşı korunmasını içermelidir. Bu bağlamda genç LGBT bireyler için yeterli sayıda barınak yapılmalıdır. Örneğin farklı cinsiyet rolleriyle ilgili bilgi ve eğitim sağlanmasının yanı sıra, disiplin uygulamalarını devreye sokarak da, okulda, üniversitede ve askerlik hizmeti sırasında kabadayılık, taciz ve ayrımcılık konusu da ele alınmalıdır.
103. Son olarak da transgender bireylerin toplumsal cinsiyetinin tanınip kabul edilmesi için tedbirler alınması gerekmektedir. 10 Mart 2015'te AİHM, Türkiye'nin bir transgender bireyin özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkını (AİHS Madde 8) ihlal ettiğine hükmetmiştir. Bunun nedeni yetkililerin söz konusu şahıs henüz cinsiyet değişikliği ameliyatını geçirmeden, şahsın cinsiyet değişikliğini, bir daha kesin ve kalıcı bir biçimde çocuk sahibi olamayacağı kanıtlanmadıkça kabul

¹²⁴ AI 2012; Freedom House 2012.

¹²⁵ Bir homoseksüel erkeğin babası ve iki amcası tarafından öldürülmesiyle ilgili olarak bakınız: ILGA Europe 2015: 162.

etmemiş olmasıdır¹²⁶. ECRI, Türk Medeni Kanununun söz konusu 40. Maddesinin incelenmek üzere Anaya Mahkemesince ele alınmış olmasını memnunlukla karşılar¹²⁷. ECRI yukarıdaki AİHM kararının Türk makamlarına transgender konularıyla ilgili düzenlemelerini uluslararası standartlarla uyumlu hale getirme fırsatı sunacağını mülhaza etmektedir. Bu husus sadece cinsiyet değişikliği ameliyatlarını değil, aynı zamanda bireyin ilk adını değiştirebilmesini, tam bir cinsiyet tanınması elde etmesini ve belgelerde cinsiyet işaretini değiştirebilmesini de kapsamalıdır.

104. Ombudsman ve Ulusal İnsan Hakları Enstitüsü tüm bu alanlarda değişimi ve ilerlemeyi desteklemelidir.

105. ECRI Türk makamlarının LGBT bireyleri nefret söylemlerine, şiddete ve ayrımcılığa karşı koruma, LGBT bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme, LGBT bireylerin anlaşılmasına yardımcı olma ve eşit muamele görme haklarını hayata geçirme hedeflerini içerecek bir eylem planını kabul edip uygulamalarını tavsiye eder.

¹²⁶ Y.Y./Türkiye davası, 10.3.2015 tarih ve 14793/08 no.lu dava

¹²⁷ KAOS GL 2016b.

TAKİBE ALINAN KONULARLA İLGİLİ ARA SÜREÇ TAVSİYELERİ

ECRI'nin Türk makamlarından öncelikli olarak uygulamaya geçirmesini istediği iki spesifik tavsiye şunlardır:

- ECRI Türk makamlarının yeni İnan Hakları ve Eşitlik Kurumunun bağımsızlığı ve yetki ve sorumluluklarıyla ilgili hükümlerin ECRI'nin 2 ve 7 No.lu Genel Politika Tavsiyelerine uygun olmasını temin etmesini kuvvetle tavsiye eder. Bu kurum bir devlet dairesi olmamalı ve kurumun üyeleri icra erkince tayin edilmemelidir. Kuruma aynı zamanda soruşturmaları sırasında tanıkları dinleme ve suç duyurusunda bulunma ve davalara katılma hakkı konusunda net ve açık bir yetki verilmelidir. Ayrıca yetkili makamlar ayrımcılıkla mücadele mevzuatlarını ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesiyle uyumlu hale getirmeli, özellikle de ayrımcılığın hangi nedenlerle uygulanamayacağına ilişkin listeye milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini dahil etmeli ve bu mevzuata mağdurların telafi edilmesine ve mahkemede ispat sorumluluğuna dair kuralları dahil etmelidirler.
- ECRI, hassas konumdaki gruplara yönelik kötü muamele dahil olmak üzere, polisten, diğer güvenlik kuvvetlerinden ve savcılıktan tamamen bağımsız bir kuruma polisin veya diğer emniyet kuvvetlerinin yanlış tutum ve davranışıyla ilgili iddiaları soruşturma görevi verilmesi tavsiyesini tekrarlar ve bunda ısrar eder. Bu tavsiyenin uygulanması için Ombudsmana konuyla baş edebilecek açık ve net bir yetki ve sorumluluk verilmelidir

Bu raporun yayınlanmasını izleyen en geç iki yıl içinde ECRI, söz konusu spesifik tavsiyelere ilişkin gelişmeleri takibe alıp bir ara rapor süreci uygulayacaktır.

LIST OF RECOMMENDATIONS

The position of the recommendations in the text of the report is shown in parentheses.

1. (§ 2) ECRI Türk Makamlarına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Protokolunu onaylamaya yönelik tavsiyesini tekrarlar.
2. (§ 11) ECRI yetkili makamlara, ceza kanununu genelde 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesiyle uyumlu hale getirmelerini tavsiye eder. Bunu yaparken özellikle de (i) Madde 122,125 ve 126'daki ve ırkçılıkla ve homofobi/transfobiyle mücadeleye yönelik diğer tüm Ceza Kanunu hükümlerindeki yasaklanan nedenler arasında etnik köken, renk, dil, milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini dahil etmeli, (ii) Madde 126'daki, kamu düzenine yönelik tehdit olması şeklindeki kısıtlamayı kaldırmalı, (iii) homofobik/transfobik nedenlerin herhangi bir olağan suçu ağırlaştırıcı nedenler oluşturacağını açık ve net bir şekilde belirtmelidirler.
3. (§ 27) ECRI Türk makamlarına, yeni kurulan İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun bağımsızlığının ve yetkilerinin ECRI'nin 2 ve 7 No.lu Genel Prensipteki Tavsiyeleriyle uyumlu hale getirilmesini kuvvetle tavsiye eder. Söz konusu kurum bir devlet dairesi olmamalı ve üyeleri icra erki tarafından tayin edilmemelidir. Kuruma aynı zamanda soruşturmaları sırasında tanıkları dinleme konusunda net ve açık bir yetki ve davalara katılma hakkı verilmelidir. Ayrıca yetkili makamlar ayrımcılıkla mücadele mevzuatlarını ECRI'nin 7 No.lu Genel Prensipteki Tavsiyeleriyle tam olarak uyumlu hale getirmeli ve özellikle de ayrımcılığın yasaklandığı nedenler arasında milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğini dahil etmeli ve davalarda ispat yükümlülüğünün paylaşılması esasını getirmelidirler.
4. (§ 38) ECRI her kademedeki resmi yetkililerin ve siyasi liderlerin nefret söylemine son vermelerini kuvvetle tavsiye eder. Meclis ve hükümet nefret söylemini yasaklayan davranış kuralları benimsemeli ve yetkililer siyasi patileri de benzer şekilde hareket etmeye teşvik etmelidir. Bu davranış kuralları, kuralların çiğnenmesi halinde, görevin askıya alınması ve nefret söyleminin açık ve net bir biçimde kınanması dahil olmak üzere şikayet mekanizmalarını ve yeterli yaptırımları içermelidir
5. (§ 42) İrkçı ve homofobik/transfobik suçların rapor edilmesini, soruşturulmasını ve cezalandırılmasını daha iyi bir düzeye getirmek için polisin ve savcılık hizmetlerinin hassas konumdaki insanlarla temas kurmak üzere temas personeli belirlemelerini ve bu gruplarla düzenli yuvarlak masa toplantıları veya diğer diyalog yöntemlerini geliştirmelerini tavsiye eder.
6. (§ 44) ECRI Türk makamlarının özellikle de ilk eğitimler ve düzenli sürekli eğitimler yoluyla nefret söylemi yasalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatlarıyla uyumlu bir biçimde uygulanmasını ve bu yasa maddelerinin ECRI'nin yetki alanındaki tüm hassas konumdaki grupların korunması için gereken biçimde kullanılmasını sağlamalarını tavsiye eder.
7. (§ 46) ECRI Türk makamlarına, basın özgürlüğüne müdahale etmeksizin, (i) bütün basının ve gazetecilerin etik standartlara uymasını, (ii) daha çok sayıda gazetecinin Basın Konseyine ve diğer özdenetim kurumlarına erişim sağlamalarını, (iii) elektronik medyada özdenetim sağlanmasını ve bu medyadan nefret söylemlerinin kaldırılmasını ve (iv) medyada nefret söylemleriyle ilgili şikayet kanalları konusunda hassas konumdaki grupların farkındalığının artırılmasını sağlayacak kampanyaları yaygınlaştırmalarını ve desteklemelerini tavsiye eder.

8. (§ 50) ECRI Türk makamlarına PKK'ya karşı operasyon düzenlerken Kürt ve diğer sivillerin öldürülmemesi ve yaralanmaması ve yaralılara tıbbi tedavi sağlanması için etkili tedbirler almalarını tavsiye eder.
9. (§ 57) ECRI Türk makamlarına bütün ırkçı ve homofobik/transfobik olayları tespit edip izlemek ve polisin, özellikle de adi suçlardaki ırkçı veya homofobik/transfobik dikkate alarak, bu tür vakaları ayrıntılı bir şekilde soruşturmasını temin edecek bir sistem oluşturup faaliyete geçirmesini kuvvetle tavsiye eder. Polis ve savcılık aynı zamanda bu suçların kayda geçirilip soruşturulmasına ilişkin bağlayıcı yol gösterici ilkeleri de oluşturup benimsemelidir.
10. (§ 59) ECRI yetkililerin kolluk kuvvetleriyle ilgili disiplin ve yargı kovuşturmalarına ilişkin istatistikleri yayınlamalarını, Ombudsman'a olayların altında yatan nedenlerle ilgili dosyaları vermelerini ve sürekli bir diyalogun parçası olarak bu verileri hassas konumdaki gruplarla ele almalarını tavsiye eder.
11. (§ 65) ECRI Türk makamlarına gizlilik ve gönüllü kimlik açıklama ilkelerine çok sıkı bir şekilde uyararak eğitim, istihdam, sağlık ve konut gibi temel alanlarda entegrasyon politikasından yararlanacakların entegrasyonunu ve yaşam koşullarını değerlendirip iyileştirme maksadıyla istatistiksel veri ve bir dizi gösterge oluşturmalarını tavsiye eder.
12. (§ 71) ECRI yetkililere vatandaş olmayanların entegrasyon planlarıyla ilgili bir stratejiyi ve eylem planını süratle tamamlamalarını tavsiye eder. Yetkililer aynı zamanda bu politikaların uygulanması ve özellikle de bütün mülteci çocuklarının eğitim almasını sağlamak üzere muhtemel bütün kaynakları, özellikle de yabancı bağışçıların kaynaklarını seferber etmelidirler.
13. (§ 77) ECRI yetkililerin Roman Vatandaşların Sosyal Entegrasyonuna Yönelik Ulusal Strateji Belgesini (2016-2021) süratle uygulamasını tavsiye eder. Özellikle de düzgün bütçeleme, hedef belirleme ve stratejinin uygulanmasının parçasını oluşturan bütün eylem planlarının denetlenmesine odaklanılmalıdır. Roman temsilcileri uygulamanın bütün safhalarına katılmalıdır.
14. (§ 83) ECRI yetkililere ülkenin güneydoğusundaki güvenlik operasyonları ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle getirilen ağır kısıtlamaları yumuşatmalarını, Kürtlerin ve diğer sivillerin gıda ve temel hizmetlere erişimini sağlamalarını ifade özgürlüğüne saygı göstermelerini ve Kürt azınlık grubunun entegrasyonu için olumlu girişimlerini artırmalarını kuvvetle tavsiye eder.
15. (§ 86) ECRI Türk makamlarının azınlık gruplarından bütün çocukların, eğitimlerini başarıyla tamamlamaları için, ilk okula başlarken eğitim diline yeterince hakim olmasını sağlamalarını tavsiye eder. Bu çocuklara aynı zamanda eğitimleri esnasında gerekli olabilecek özel destek de verilmelidir.
16. (§ 88) ECRI yetkililere ders kitaplarından ırkçı bölümleri veya herhangi bir azınlık grubuna karşı klişeleşmiş bakış açılarını, hoşgörüsüzlüğü veya ön yargıları teşvik eden bölümleri çıkarmalarını tavsiye eder.
17. (§ 91) ECRI yetkililere dini konularla ilgili düzenlemelerinde objektiflik ve tarafsızlık yükümlülüklerine çok sıkı bir şekilde uymalarını, bu bakımdan ayrımcı düzenlemeleri ve uygulamaları yürürlükten kaldırmalarını ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ilgili kararlarının uygulanmasını çabuklaştırmalarını tavsiye eder.
18. (§ 95) ECRI, hassas konumdaki gruplara yönelik kötü muamele dahil olmak üzere, polisten, diğer güvenlik kuvvetlerinden ve savcılıktan tamamen bağımsız bir kuruma polisin veya diğer emniyet kuvvetlerinin yanlış tutum ve davranışıyla ilgili iddiaları soruşturma görevi verilmesi tavsiyesini tekrarlar ve bunda ısrar

eder. Bu tavsiyenin uygulanması için Ombudsmana konuyla baş edebilecek açık ve net bir yetki ve sorumluluk verilmelidir.

19. (§ 96) ECRI aynı zamanda polisin, savcılığın ve disiplin kurumlarının polisin yanlış tutum ve davranışıyla ilgili iddiaları etkili soruşturmalar yaparak bu gibi eylemleri yapanların yeterli bir şekilde cezalandırılmasını tavsiye eder.
20. (§ 105) ECRI Türk makamlarının LGBT bireyleri nefret söylemlerine, şiddete ve ayrımcılığa karşı koruma, LGBT bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme, LGBT bireylerin anlaşılmasına yardımcı olma ve eşit muamele görme haklarını hayata geçirme hedeflerini içerecek bir eylem planını kabul edip uygulamalarını tavsiye eder.

BIBLIOGRAPHY

This bibliography lists the main published sources used during the examination of the situation in Turkey. It should not be considered as an exhaustive list of all sources of information available to ECRI during the preparation of the report.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Turkey subject to interim follow-up, CRI(2014)6.
2. ECRI (2011a), Fourth report on Turkey, CRI(2011)5.
3. ECRI (2005), Third report on Turkey, CRI(2005)5.
4. ECRI (2001a), Second report on Turkey, CRI(2001)37.
5. ECRI (1999), Report on Turkey, CRI(99)52.
6. ECRI (1996), General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
7. ECRI (1997), General Policy Recommendation No. 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, CRI(97)36.
8. ECRI (1998a), General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
10. ECRI (2000), General Policy Recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, CRI(2000)21.
11. ECRI (2001b), General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
12. ECRI (2003), General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8.
13. ECRI (2004a), General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
14. ECRI (2004b), General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, CRI(2004)37.
15. ECRI (2007a), General Policy Recommendation No.10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
16. ECRI (2007b), General Policy Recommendation No.11: Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
17. ECRI (ed.) (2007c), "Ethnic" statistics and data protection in the Council of Europe countries - Study Report By Patrick Simon, Institut National d'Etudes Démographiques.
18. ECRI (2009), General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
19. ECRI (2011b), General Policy Recommendation No.13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37.
20. ECRI (2012), General Policy Recommendation No.14: Combating racism and racial discrimination in employment, 2012, CRI(2012)48.

Other sources

21. Turkish Government (2014a), National report submitted in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21 - Turkey, A/HRC/WG.6/21/TUR/1.
22. Turkish Government (2014b), Report to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), Combined fourth to sixth periodic reports of States parties due in 2013 – Turkey.
23. Turkish Government (2014c), Action Plan on Prevention of ECHR Violations.
24. Ministry of Foreign Affairs (2015), Statement by His Excellency Mr. Ahmet Davutoğlu, Prime Minister of the Republic of Turkey on the Ottoman Armenians Who Lost Their Lives During The Last Years of the Ottoman Empire, <http://www.mfa.gov.tr/statement-by-he>

mr_-ahmet-davutoglu_-pm-of-the-republic-of-turkey-on-the-ottoman-armenians.en.mfa, accessed on 05.01.2016.

25. Ministry of Foreign Affairs (2014), The unofficial translation of the message of The Prime Minister of The Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan, on the events of 1915, 23 April 2014, http://www.mfa.gov.tr/turkish-prime-minister-mr_-recep-tayyip-erdo%C4%9Fan-published-a-message-on-the-events-of-1915_-23-april-2014.en.mfa, accessed on 05.01.2016.
26. Ministry of Interior, Undersecretariat of Public Order and Security (2015), The Silent Revolution – Turkey’s Democratic Change and Transformation Inventory 2002-2014.
27. Ministry of Justice (2015), Report on the implementation of the Action Plan on Prevention of ECHR Violations.
28. Turkish Statistical Institute (2016), Demographic Indicators, <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, accessed on 19.01.2016.
29. Turkish Statistical Institute (2015, October 2), Income and Living Conditions Survey Regional Results, 2014 - Press Release No. 21823.
30. Council of Europe (CoE), Secretary General (2016), Turkey: Secretary General Thorbjørn Jagland concerned by arrests of academics.
31. CoE, Secretary General (2015), SG/Inf(2015)45, Speaking Notes of the Secretary General to the 1242nd meeting of the Ministers’ Deputies (1-2 December 2015)
32. CoE, Parliamentary Assembly (2015), Recommendation 2062 (2015) - Protection of the safety of journalists and of media freedom in Europe.
33. CoE, Cour européenne des droits de l’homme (ECtHR) (2014a), Affaire Y.Y. c. Turquie (Requête no 14793/08), Arrêt.
34. CoE, ECtHR (2014b), Affaire Mansur Yalçın et autres c. Turquie (Requête no 21163/11) Arrêt.
35. CoE, ECtHR (2014c), Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı c. Turquie (Requête n° 32093/10) Arrêt.
36. CoE, ECtHR (2012), Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası c. Turquie, (Requête n° 20641/05), Arrêt.
37. CoE, Commissioner for Human Rights (CommDH) (2016), Commissioner Muižnieks deplores new case of judicial harassment against media in Turkey.
38. CoE, CommDH (2015), Turkey should ensure the protection of human rights in the fight against terrorism.
39. CoE, CommDH (2013), Report by Nils Muižnieks, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe following his visit to Turkey from 1 to 5 July 2013, CommDH(2013)24.
40. CoE CommDH (2011), Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
41. CoE, Committee of Ministers (1997), Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on “Hate Speech”.
42. CoE, European Court for Human Rights (ECtHR) (2016a, March), Factsheet – Terrorism and the ECHR, Terrorism and the European Convention on Human Rights.
43. CoE, ECtHR (2016b, January 13), Requests for lifting of curfew measures in south-eastern Turkey: the Court refuses to indicate interim measures for lack of elements, but is pursuing its examination of applications.
44. CoE (2016), Estimates on Roma population in European countries, <http://www.coe.int/en/web/portal/roma>, accessed on 20.1.16.
45. CoE, Venice Commission 2016a, Avis sur le cadre juridique régissant les mesures de couvre-feu, Avis n° 842/2016.
46. CoE, Venice Commission 2016b, Opinion on Articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey, Opinion No. 831/2015.
47. CoE, Committee of Experts on Terrorism (CODEXTER) (2013), Profiles on counter-terrorist capacity.
48. European Union (EU), European Commission (EC) (2015), Commission Staff Working Document, Turkey 2015 Report, SWD(2015) 216 final.

49. EU, EC (2014), Turkey Progress Report – October 2014.
50. EU, EC (2013a), Turkey 2013 Progress Report.
51. EU EC (2013b), Using EU Indicators of Immigrant Integration.
52. EU, European Parliament (2014), European Parliament resolution on the 2013 progress report on Turkey (2013/2945(RSP)).
53. European Parliament Library Briefing (2013, January 31), Progress on the situation of Kurds in Turkey?
54. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2015), Education at a Glance Interim Report: Update of Employment and Educational Attainment Indicators.
55. Organisation for Security and Co-Operation in Europe (OSCE), Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2015), Hate Crime Reporting, <http://hatecrime.osce.org/turkey>, accessed on 15.1.16.
56. United Nations (UN), Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2015), Concluding observations on the fourth to sixth periodic reports of Turkey, CERD/C/TUR/CO/4-6.
57. UN, CERD (2009), Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, CERD/C/TUR/CO/3.
58. UN, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2016a), World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Turkey - Alevis, <http://www.refworld.org/docid/49749c9950.html>, accessed on 20.1.16.
59. UNHCR (2016b), World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Turkey : Kurds, <http://www.refworld.org/docid/49749c9623.html>, accessed on 20.1.16.
60. UNHCR (2016c), Regional Refugee & Resilience Plan 2016-2017 in response to the Syria Crisis – Turkey.
61. UNHCR (2016d, January 18), High Commissioner welcomes Turkish work permits for Syrian refugees.
62. UN, Human Rights Committee (2012), Concluding observations on the initial report of Turkey adopted by the Committee at its 106th session, 15 October to 2 November.
63. Albanian Media Institute (2014), Hate speech in online media in South East Europe.
64. Amnesty International (AI) (2016), Amnesty International Briefing – Turkey: End abusive operations under indefinite curfews.
65. AI (2015a), Kobani Protest in Turkey – Human Rights Failures.
66. AI (2015b), Europe’s Gatekeepers – Unlawful Detention and Deportation of Refugees from Turkey.
67. AI (2013), A Dark Christmas for Armenians in Turkey.
68. AI (2012), Five Dangers for the LGBT Community in Turkey.
69. Al-monitor.com (2015, May 20), Attacks on Syrians in Turkey increasing.
70. Altiparmak K. (2013), Execution of the Judgment of Hasan Ve Eylem Zengin/Turkey – Monitoring report.
71. Anti-Defamation League (2015), ADL Global 100, <http://global100.adl.org>, accessed on 05.01.2016.
72. Article 19 (2013, april 16), Turkey: Quash Twitter pianist sentence in honour of free speech.
73. Association for Monitoring Equal Rights (AMER) and Migrants’ Association for Social Cooperation and Culture (Istanbul-GöçDer) (2015), An Alternative Country Report on Turkey for the 88th CERD Meeting.
74. Balkanist.net (2015, July 28), LGBT crackdown in Turkey: The perils of visibility.
75. BBC.com (2016, January 15), Turkey academics held 'for criticism of army offensive'.
76. BBC.com (2015a), Two die in clashes between Turkish police and Kurdish protesters.
77. BBC.co.uk (2014, October 30), Hate speech on the rise in Turkish media.
78. Bekdil B. (2014, October 4), The Few Brave Men of Turkey.

79. Cengiz O. (2014, November 26), Synagogue, anti-Semitism and double standards, <http://factsonTurkey.org/13490/synagogue-anti-semitism-and-double-standards/>, accessed on 26.1.2016.
80. Cnnturk.com (2015, December 23), Selendi'deki olaylar... 38 kişiye 8 ay ile 45 yıl arasında hapis cezası.
81. Committee to Protect Journalists (2015, December 22), Turkey press crackdown continues with arrests of three pro-Kurdish journalists.
82. Counselling Centre for transgender people association (T-DER) (2014), Data collection report: "I was reborn".
83. Dailysabah.com (2015a, December 29), Turkey's first openly gay referee Dinçdağ who was sacked wins lawsuit against football federation.
84. Dailysabah.com (2015b, October 24), President Erdoğan hosts iftar dinner for Turkey's Alevi community in Istanbul.
85. Dailysabah.com (2015c, June 4), Ankara continues reforms as PM assigns Roma advisor.
86. Dailysabah.com (2015d, February 13), Turkey strikes the right note with Roma on jobs and music.
87. Dw.com (2014), Tens of thousands take to the streets in Istanbul's Gay Pride parade.
88. Dorman S. (2014), Educational Needs Assessment for Urban Syrian Refugees in Turkey.
89. Ensaroglu Y. (2013), Turkey's Kurdish Question and the Peace Process, Insight Turkey, Vol. 15, No. 2, pp. 7-17.
90. European Equality Law Network (EELN), European Network of Legal Experts in the Non-discrimination Field (2014a), Report on Measures to Combat Discrimination, Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2013, Turkey.
91. EELN (2014b), European Anti-Discrimination Law Review No. 18.
92. EELN (2014c, June 28), A university institute on the study of Roma language and culture has been established.
93. EELN (2014d, April 10), The Turkish Parliament adopts a law to bring into effect the reforms it had announced in September 2013.
94. EELN (2013a, October 18), Turkish government announced plans to establish an equality body and to penalize hate crimes.
95. EELN (2013b, September 23), The Turkish government's secret practice of racial profiling disclosed.
96. EELN (2013c, September 17), The Turkish parliamentary commission could not agree on including sexual orientation among the prohibited grounds of discrimination in the draft constitution.
97. Erdoğan, M. (2015), Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration.
98. European Forum for Travellers and Roma (ERTF) (2015), Fact sheet on the situation of Roma in Turkey.
99. European Roma Rights Centre (2012), Turkey, Country Profile, 2011-2012.
100. European Roma Rights Centre (2014), Written comments concerning Turkey, Regarding EU Accession Progress for Consideration by the European Commission during its 2013 Review.
101. Foggo H., (2015), Inclusive development for Roma: Top-down and bottom-up.
102. Foggo H. (2014), Roma in Turkey.
103. Freedom House (2015), Freedom of the Press 2015.
104. Freedom House (2012), Freedom on the Net 2012 – Turkey.
105. Gaystarnews.com (2014, July 20), Turkey court recognizes hate speech against gays for the first time.
106. Globalpost.com (2015a, June 5), Turkey's LGBT community is fighting for acceptance through the ballot box.
107. Globalpost.com 2015b, June 4), Lacking a supportive community, many LGBT people in Turkey live double lives.

108. Güler H. (2012, October 17), Commission head: Turkey needs new regulations against hate crime, [Todayszaman.com](#).
109. Hacettepe University (2014), Syrians in Turkey: Social acceptance and integration research.
110. Hrant Dink Foundation (2014a), Media Watch on Hate Speech & Discriminatory Discourse September - December 2014.
111. Hrant Dink Foundation (2014b), Media Watch on Hate Speech & Discriminatory Discourse May - August 2014.
112. Hrant Dink Foundation (2014c), Media Watch on Hate Speech & Discriminatory Discourse January - April 2014.
113. Hrant Dink Foundation (2013), Media Watch on Hate Speech & Discriminatory Discourse September - December 2013.
114. [Huffingtonpost.com](#) (2013, May 17), 'The Other' and LGBT Rights in Turkey.
115. Human Rights Association (2015), Submission of the Human Rights Association (Human Rights Ngo) with Respect to the Government Report of the Republic of Turkey (Cerd/C/Tur/4-6) on the Implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.
116. Human Rights Foundation of Turkey (2014a), Report on Turkey for United Nations Universal Periodic Review 21st Session.
117. Human Rights Foundation of Turkey (2014b), Türkiye İnsan Hakları Raporu 2014.
118. Human Rights Foundation of Turkey (2013), Türkiye İnsan Hakları Raporu 2013.
119. Human Rights Watch (HRW) (2015a, December 22), Turkey: Mounting Security Operation Deaths.
120. HRW (2015b), When I Picture My Future, I See Nothing", Barriers to Education for Syrian Refugee Children in Turkey.
121. HRW (2014a), Turkey's Human Rights Rollback, Recommendations for Reform.
122. HRW (2014b), Universal Periodic Review Submission – Turkey.
123. [Hurriyetdailynews.com](#) (2016, February 29), Yazidis in Turkey's refugee camps discriminated against: Report.
124. [Hurriyetdailynews.com](#) (2015a, December 7), Turkish president extends Hanukkah greetings to Jewish citizens.
125. [Hurriyetdailynews.com](#) (2015b, July 12), Investigation launched into police march in Roma neighborhoods in western Turkey.
126. [Hurriyetdailynews.com](#) (2015c, July 1), A prosecutor should stop violence against LGBTIs.
127. [Hurriyetdailynews.com](#) (2015d, June 29), Istanbul governor defends crackdown on gay pride march.
128. [Hurriyetdailynews.com](#) (2015e, May 17, VIDEO: Angry protesters attack Syrians in Turkey's southeast.
129. [Hurriyetdailynews.com](#) (2014a, December 16), President Erdoğan extends Hanukkah greetings to Turkey's Jews.
130. [Hurriyetdailynews.com](#) (2014b, October 16), Istanbul district municipality to provide anonymous and free health service for LGBTs.
131. [Hurriyetdailynews.com](#) (2014c, July 9), Turkey's regional poverty map revealed by ministry.
132. İçduygu, A. (2015), Syrian Refugees in Turkey – The Long Road Ahead.
133. ILGA Europe (2015), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2015.
134. ILGA-Europe (2015), Review of the Human Rights Situation of LGBTI people in Turkey, Contribution to the 2015 EC Progress Report.
135. [Indexmundi.com](#) (2016), Turkey Demographics Profile 2014, http://www.indexmundi.com/turkey/demographics_profile.html, accessed on 20.1.16.

136. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2015), Submission from the Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) of the Norwegian Refugee Council (NRC) for consideration at the 87th Session of the Committee for the Elimination of Racial Discrimination (3-28 August 2015).
137. International Organization for Migration (IOM) (2012), Irregular labour migration in Turkey and situation of migrant workers in the labour market.
138. Işıkara, G., Kayserilioğlu, A. et al. 2015, Erdoğan's Violent Last Resort, <https://www.jacobinmag.com>, accessed on 18.1.16.
139. Joint Agency Briefing Report (2015, November 9), Empowering refugees from Syria and host governments to face a long-term crisis.
140. KAOS GL (2016a, January 5), Prosecution rejects complaint against calling for massacring LGBTI's.
141. KAOS GL (2015a), Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Employees in Private Sector in Turkey.
142. KAOS GL (2015b, February 06), LGBT people are not protected against hate speech in Turkish Parliament.
143. KAOS GL (2016b, February 1), Turkish Constitutional Court to review Gender Reassignment Law.
144. KAOS GL et al. (2014a), Human Rights Violations of LGBT Individuals in Turkey, Submission to the United Nations Universal Periodic Review, 21st Session of the Working Group on the UPR.
145. KAOS GL (2014b), 2014 YILINDA TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞEN HOMOFOBİ VEYA TRANSFOBİ TEMELLİ.
146. KAOS GL (2013), Report on homophobic and transphobic hate crimes and incidents in Turkey in 2013.
147. Kaya, N. (2015), Discrimination Based on Colour, Ethnic Origin, Language, Religion and Belief in Turkey's Education System, Minority Rights Group International.
148. Kaya, N. (2009), Forgotten or Assimilated? Minorities in the Education System of Turkey, Minority Rights Group International.
149. Kilberg R. (2014, July 24), Turkey's Evolving Migration Identity, <http://www.migrationpolicy.org/article/turkeys-evolving-migration-identity>, accessed on 26.02.2016.
150. Kirdar, S. (2015), Political party and campaign financing in Turkey, Turkish Policy Quarterly, Winter 2015.
151. Kırmızıdağ, N. (2015), Research on Public Trust in the Police in Turkey, Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV).
152. IBTimes (2015), In Turkey, Minorities' Freedom Of Social Media Expression Faces Discrimination, Survey Finds.
153. Dailysabah.com (2016), Turkish EU minister says gov't committed to more reforms on minority rights.
154. Küçükcan, T. (2010), Arab Image in Turkey.
155. LGBTInewsturkey.com (2015a, November 16), Families of LGBTs in Turkey Dare to Hope.
156. LGBTInewsturkey.com (2015b, July 22), Rape and Police Violence carried to Parliament with Tanal's Parliamentary Question.
157. LGBTInewsturkey.com (2015c, June 05), The Campaign Against Homosexuality in Turkey's Elections.
158. LGBTInewsturkey.com (2014, July 17), Constitutional Court of Turkey: Referring to Gays as "Perverts" is Hate Speech.
159. Mazlumder (2014), The Report on Syrian Woman Refugees Living out of the Camps.
160. Migration Integration Policy Index (MIPEX) (2015a), Turkey, <http://www.mipex.eu/turkey#/tab-education>, accessed on 20.1.16.
161. MIPEX (2015b), Turkey Policy Scores, <http://www.mipex.eu/turkey#/tab-labour-market-mobility>, accessed on 20.1.16.

162. Nefret Suçları Yasa Kampanyası Platformu (2013), Nefret Suçları Yasa Taslağı, <https://translate.google.co.uk/translate?hl=fr&sl=tr&tl=en&u=http%3A%2F%2Fwww.sosyaldegisim.org%2Fbelgeler%2Fturkiye-cumhuriyeti-yasalari%2Fnefret-suclari-yasa-taslagi%2F>, accessed on 15.12.15.
163. Norwegian Helsinki Committee (2015a), The Right to Freedom of Belief in Turkey - Monitoring report July 2014 – June 2015.
164. Norwegian Helsinki Committee (2015b), Authorities should re-start the peace process.
165. Norwegian Helsinki Committee (2013), Monitoring Report on the Right to Freedom of Religion or Belief in Turkey – January-June 2013.
166. Opendemocracy (2015, January 27), Anti-Syrian racism in Turkey.
167. Örddek, K (2014), Violence directed towards sex worker trans women in Turkey - A Struggle for Existence Caught between the Crossfire of Invisibility and Impunity.
168. Özdoğan, G.G. and Kılıçdağı, O. (2012), Hearing Turkey's Armenians: Issues, Demands and Policy Recommendations
169. Panarmenian.net 2016, Turkish-Armenian MP calls for cancellation of ethnicity codes.
170. Peoples' Democratic Party (HDP), MP for Diyarbakir, (2016, February 26), Urgent letter for the crisis in Sur District.
171. Özsoy, H., Vice Co-chair in Charge of Foreign Affairs of Peoples' Democratic Party Deputy for Bingöl (2016a, February 5), Urgent Call for Cizre.
172. ÖZSOY, H., Vice Co-chair of HDP in Charge of Foreign Affairs (2016b, February 19), Urgent Call: Don't let tomorrow be too late for Sur!
173. Pew Research Center (2015a), Deep Divisions in Turkey as Election Nears – But Turks Share Negative Views of Foreign Powers.
174. Pew Research Center (2015b), Latest Trends in Religious Restrictions and Hostilities.
175. Pew Research Center (2013a), The world's Muslims: Religion, Politics and Society.
176. Pew Research Center (2013b), The Global Divide on Homosexuality - Greater Acceptance in More Secular and Affluent Countries.
177. Pinknews.co.uk (2014, April 1), Turkey: Four mayors who signed LGBT-friendly protocol elected in Istanbul and Mersin.
178. Portes ouvertes (2016), Index Mondial de Persécution des Chrétiens 2016.
179. Portes ouvertes (2015), La persécution des chrétiens dans le monde.
180. Reuters.com (2014, April 23), Turkey's Erdogan offers condolences for 1915 Armenia killings.
181. Sosyalmedyaveazinliklar.com (2016), A Research on "Social media and non-muslim minorities", <http://www.sosyalmedyaveazinliklar.com/kondarepsun.html>, accessed on 25.2.2016.
182. Suçları, N. (2014), Türkiye'de Romanlara Yönelik.
183. The Constantinopolitan Society (2015), REPORT of the Ecumenical Federation of Constantinopolitans (EFC) to ECRI 29 October 2015 on the Human Rights Issues of the Expatriated Community Greek-Orthodox Community of Istanbul.
184. The Constantinopolitan Society (2014), The Greek Minority in Turkey, Statement at the 2014 Human Dimension Implementaion Meeting.
185. The German Marshall Fund of the United States (2015), Turkish Perceptions Survey 2015.
186. The Middle East Media Research Institute (2014, November 21), Antisemitism Hits New High In Turkey: Threats Against Turkish Jews, Expressions Of Admiration For Hitler, Calls For Jews To Be Sent To Concentration Camps; Jews Should Pay A 'Special Tax'.
187. Todayszaman.com (2016, January 16), President Erdoğan calls for arrest of more pro-Kurdish politicians.
188. Todayszaman.com (2015a, December 12), Guidebook aims to eliminate discriminatory language in news reports.
189. Todayszaman.com (2015b, November 17), 2.2 mln Syrian refugees in Turkey struggling, demand better living conditions.

190. Todayszaman.com (2015c, October 2), Kurdish region home to highest number of Turkey's poor.
191. Todayszaman.com (2015d, September 04), Assaulted Alevi federation head: Alevis being dragged into violence.
192. Todayszaman.com (2015e, August 07), Academics call on government to restore peace in Turkey.
193. Todayszaman.com (2015f, June 06), Erdoğan cites misquote, fires broadside at Guardian.
194. Todayszaman.com (2015g, Mai 2), Turkish media, government plagued by hate speech.
195. Todayszaman.com, 2015h, April 28), Survey: 71 pct of people don't trust Turkish judicial system.
196. Todayszaman.com (2015i, January 22), Human rights lawyer gets 10 months under controversial Article 301.
197. Todayszaman.com (2015j, January 12), Ankara Mayor Gökçek: Mossad is behind Paris attacks.
198. Todayszaman.com (2014a, December 30), Press Council president: 2014 a 'hard year' for press.
199. Todayszaman.com (2014b, September 26), Group of intellectuals condemn anti-Armenian statements in textbooks.
200. Todayszaman.com (2014c, September 11), Is there anti-Semitism in Turkey?
201. Todayszaman.com (2014d, August 6), PM uses offensive, racist language targeting Armenians.
202. Todayszaman.com (2014e, June 29), Continued impunity ruining justice.
203. Todayszaman.com (2013, September 9), Hundreds attack houses of Roma residents in İznik.
204. Toprak B. et al. (2009), Being Different in Turkey Religion, Conservatism and Otherization.
205. Turkish Economic and Social Studies Foundation (2015), Promoting Dialogue and Solutions: What European Legislators Think of Turkey.
206. Turkishnews.com (2012, September 21), New Statistics Reveal the Size of Turkey's Kurdish Population.
207. US Department of State (2015), Turkey 2014 Human Rights Report.
208. US Department of State (2014), International Religious Freedom Report for 2014 – Turkey.
209. World Bank Group (2015), The Impact of Syrians Refugees on the Turkish Labor Market, Policy Research Working Paper 7402.
210. Yıldız Y. 2015, Nowhere to turn: The Situation of Dom Refugees From Syria in Turkey.
211. Yılmaz V., Birdal S.)2012=, LGBT Rights in Turkey: The Long Road To Tolerance, <http://www.e-ir.info/2012/12/14/lgbt-rights-in-turkey-the-long-road-to-tolerance/>, accessed on 26.1.16.
212. Yılmaz V. and Göçmen İ. (2015), Summary Results of the Social and Economic Problems of Lesbian, Gay, Bisexual and Transsexual (LGBT) Individuals in Turkey Research, Vol. IV, Issue 6, pp.97-105, Centre for Policy and Research on Turkey, <http://researchturkey.org/?p=9142>, accessed on 26.1.16.

